

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

на тему **ГЕНДЕРНА ПАРАДИГМА ПРОЗИ Н. СНЯДАНКО**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0358-у,
спеціальності 035 “Філологія”

освітньої програми “Українська мова та література”
спеціалізації 035.01 “Українська мова та література”

_____ Т.С. Катранич

Керівник _____ канд.філол.наук.

доц. Ю.Р.Курилова

Рецензент _____ канд.пед.наук

доц. О.А.Слижук

ЗАПОРІЖЖЯ

2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет: *філологічний*
Кафедра: *української літератури*
Рівень вищої освіти: *магістр*
Спеціальність: *035 “Філологія”*
Освітня програма: *“Українська мова та література”*
Спеціалізація: *035.01 “Українська мова та література”*

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри української літератури
_____ Н.В.Горбач
26 жовтня 2018р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙН РОБОТУ СТУДЕНТЦІ
Катранич Тетяні Станіславівні

1. Тема роботи *Гендерна парадигма прози Н.Сняданко*
керівник роботи
Курилова Юлія Романівна, кандидат філологічних наук, доцент затверджені
наказом ЗНУ від 24 травня 2019 р. № 781–с.
2. Строк подання студентом роботи – 25.12. 2019.
3. Вихідні дані до роботи: збірка оповідань «Сезонний розпродаж блондинок»,
повісті «Комашина тарзанка» та «Колекція пристрастей, або Пригоди молодії
українки», романи «Чебрець у молоці» та «Гербарій коханців».
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно
розробити):
 - 1.Розкрити сутність поняття «жіноче письмо»;
 - 2.Виявити аспекти гендерної проблематики в творах ;
 - 3.Проаналізувати параметри маскулінності та фемінності ;
 4. Дослідити поняття «тендер», «тендерні стереотипи» та «тендерні ролі»;
 5. Виявити параметри гендерної взаємодії.

5. Консультанти розділів роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Доц. Курилова Ю.Р.	20.10.2018	20.10.2018
Перший розділ	Доц. Курилова Ю.Р.	18.03.2019	18.03.2019
Другий розділ	Доц. Курилова Ю.Р.	15.07.2019	15.07.2019
Висновки	Доц. Курилова Ю.Р.	15.11.2019	15.11.2019

6. Дата видачі завдання - 05 вересня 2018 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх вивчення та аналіз; укладання бібліографії	Жовтень 2018 р.	
2.	Добір фактичного матеріалу	Січень - лютий 2019 р.	
3.	Написання вступу	Травень 2019 р.	
4.	Підготовка розділу 1	Травень - Червень 2019 р.	
	Написання розділу 2	Липень 2019 р.	
5.	Формулювання висновків	Жовтень 2019 р.	
6.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	Листопад – грудень 2019 р.	
7.	Захист роботи	Січень 2020 р.	

Студент _____ Т.С.Катранич

Керівник роботи _____ Ю.Р. Курилова

Нормоконтроль пройдено.

Нормоконтролер _____ О.А.Проценко

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра "Гендерна парадигма прози Н.Сняданко" містить 67 сторінок. Для виконання роботи опрацьовано 56 джерел.

Мета дослідження полягає в аналізі та вивченні творів: «Комашина тарзанка», «Гербарій коханців», «Колекція пристрастей, або Пригоди молодій українки», «Гербарій коханців» та «Сезонний розпродаж блондинок» Н.Сняданко з погляду гендерного аспекту.

У процесі написання роботи виконано такі **завдання**:

- схарактеризовано поняття «жіноче письмо»;
- розкрито суть поняття «гендер», «гендерні стереотипи», «гендерні ролі»;
- класифіковано гендерні стереотипи;
- виявлено параметри гендерної взаємодії на прикладі подружніх стосунків;
- досліджено категорії фемінності та маскулінності.

Об'єкт дослідження: повість «Комашина тарзанка», повість «Колекція пристрастей, або Пригоди молодій українки», роман «Чебрець у молоці», роман «Гербарій коханців» та збірка оповідань «Сезонний розпродаж блондинок».

Предмет дослідження: гендерні аспекти збірки оповідань «Сезонний розпродаж блондинок», повістей «Комашина тарзанка» та «Колекція пристрастей, або Пригоди молодій українки», романів «Чебрець у молоці» та «Гербарій коханців».

Методи дослідження. Під час дослідження реалізовано поєднання герменевтичного та гендерного аналізів, також застосовано структурно-типологічний метод.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше досліджено гендерну проблематику прози Н.Сняданко.

Сфера застосування одержаних результатів у тому, що вони можуть бути використані в наукових працях, які стосуються теорії гендеру та соціальної психології.

Ключові слова: ГЕНДЕР, СТЕРЕОТИПИ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ, РОЛІ, МАСКУЛІННІСТЬ, ФЕМІННІСТЬ.

ABSTRACT

Master's qualification work «The Gender Paradigm of N.Sniadanko's Prose» contains 67 pages. 56 sources were processed for the execution of the work.

The aim of the work: to analyze N.Sniadanko's prose from gender side.

To perform this work the following **tasks** were done:

- was explored the meaning of gender, gender stereotypes and gender roles ;
- was classified the gender stereotypes;
- was analyzed the parameters of masculinity and femininity;
- was showed the gender family relation with duties and rights;
- was identified gender aspects namely female and male stereotypes are shown in prose.

The object of the study: the collection of stories «Seasonal sale of blondes», the novels «The herbarium of lovers» and «The thyme in milk»; the tales «The mongrel bun» and «The collection of pations or Adventures of young Ukrainian girl» by N.Sniadanko.

The subject of study: gender aspects of the novels «The herbarium of lovers» and «The thyme in milk»; the tales «The mongrel bun» and «The collection of pations or Adventures of young Ukrainian girl» and the collection of stories «Seasonal sale of blondes» by N.Sniadanko.

Research methods. Research is based on a hermeneutic and gender analyses, also used a structurally typological for selection and description of material analysis.

The scientific novelty. The prose by N.Sniadanko explored for the first time from the aspect of the gender problems, roles, stereotypes and categories «masculinity» and «femininity».

The scope of the results obtained is that they can be used in scientific works relating to the genre of alternative history. Also some sections, which relate to gender issues can be appropriate in conducting social studies.

Keywords: GENDER, STEREOTYPES, TOLERANCE, ROLES, MASCULINITY, FEMINITY.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ГЕНДЕРУ.....	10
РОЗДІЛ 2. ГЕНДЕРНА ПРОБЛЕМАТИКА ПРОЗИ Н.СНЯДАНКО.....	23
2.1. Гендерні стереотипи як модель суспільного мислення	23
2.2. Функції людини з точки зору гендерних ролей	35
2.3. Маскулінність та фемінність як ознаки гендерної ідентичності	47
2.4. Рівні гендерної взаємодії.....	53
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63

ВСТУП

Актуальність дослідження. Літературу XXI ст. можна назвати початком нової ери, коли на фоні постмодернізму та глобалізації значно зросла роль літератури жіночого авторства. Письменниці опановують нові наративні стратегії для означення та втілення важливих для них тем, формуючи нову світоглядну парадигму, що має різноманітні інтерпретації істин буття, ідейно-тематичні тенденції. Дослідження гендерної тематики в порівняльному літературознавстві набувають дедалі більшої актуальності, зумовлюють формування нових рецепцій літературного твору.

Останнім часом тема гендеру в світі, зокрема в Україні, достатньо важлива, ми спостерігаємо пробудження тих думок, що були закладені ще в 60-70х роках неофеміністським рухом Заходу. Окремим аспектом гендерної науки є рівноправ'я, яке наразі посідає важливе місце в соціальній політиці світу, але прийнято вважати, що ця тема стосується лише жінок, але це не так, чоловіки також, в деяких випадках, піддаються критиці від осіб, які живуть за гендерними стереотипами. Виникнення й формування гендерної парадигми у сучасних гуманітарних дослідженнях зумовлене посиленням суперечності у взаємодії статей, розбіжностями між патріархальними стереотипами і реальними змінами гендерних відносин у сучасному суспільстві.

Гендерна наука має досить широке коло досліджень: поняття гендерних ролей, поняття фемінності та маскулінності, стереотипів тощо. Головним постулатом гендерної науки є вислів О. Вейнінгера, який він вжив в праці «Стать і характер» 1903 року: «Головне – бісексуальність кожної людської істоти, наявність у неї в різних пропорціях і чоловічих, і жіночих рис характеру»[9, с.230]. З цього вислову можемо зрозуміти головну ідею гендерної науки, що всі ми рівноправні особи.

Незважаючи на те, що наразі розвивається гендерна освіченість, тобто людство намагається бути толерантним, але ми все одно спостерігаємо такі явища як статеvu дискримінацію, сексизм, насилля (фізичне, економічне, моральне) тощо. Тобто, можемо сказати, що попри те, що теорія гендеру досить

«зріла» наука, ті проблеми, які вона порушує, а саме: відмова від рівності прав, стереотипність мислення, наявність насилля та негативне ставлення до нетрадиційної сексуальної орієнтації є досить актуальними і в наш час незважаючи на світову глобалізацію.

Питаннями теорії гендеру в різних галузях науки, зокрема в соціальній та психологічній, займалися та займаються досить багато науковців та дослідників, серед них: В.Агеєва[1,2],Ш.Берн[4],М.С.Боровцова[5], Л.О.Брега[6], І.Буличев[7], О.Вайнінгер[9], Д.Воронцов[11], В.Гапон[13],Т.Гундорова[15], І.Жеребкіна[16], Н.Зборовська[18,19], Т.Кирилова[21], О.Кісь[22], Н. Клименко[23], В.Москаленко[33], С. Павличко[36,37], М.Ткалич[46,47], О.Щотка[50] та інші.

Мета дослідження: дослідити гендерну проблематику прози Н.Сняданко.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань:**

- розкрити сутність поняття «гендер», «гендерні стереотипи», «гендерні ролі»;
- виявити гендерні стереотипи та класифікувати їх;
- показати наявні в прозі гендерні сімейні зв'язки з правами та обов'язками кожної статі;
- дослідити поняття фемінності та маскулінності.;
- показати модель сім'ї, яка запропонована в прозі Н.Сняданко.

Об'єкт дослідження: збірка оповідань «Сезонний розпродаж блондинок», повість «Комашина тарзанка», повість «Колекція пристрастей, або Пригоди молодій українки», роман «Чебрець у молоці», роман «Гербарій коханців».

Предмет дослідження: гендерна проблематика прози Н.Сняданко, а саме гендерні стереотипи, гендерні ролі та категорії фемінності та маскулінності.

Методи дослідження. Під час дослідження реалізовано поєднання герменевтичного та гендерного аналізів, також застосовано структурно-типологічний метод.

Наукова новизна роботи полягає в широкому гендерному аналізі прози Н.Сняданко. Дослідження значно доповнить уявлення читача про соціальну позицію авторки.

Практичне значення одержаних результатів у тому, що вони можуть бути використані в літературознавчих працях, соціальній психології та опитуваннях, гендерних дослідженнях.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи виголошено на інтернет-конференції «Українська література в просторі культури і цивілізації», що проходила 23-25 лютого 2019 року в Запорізькому національному університеті; на XII університетській науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука-2019», що проходила 15-17 квітня 2019 року в Запорізькому національному університеті.

Публікації.

1. Катранич Т.С. Модель ідеальних стосунків у повістях «Комашина тарзанка» та «Гербарій коханців» Н.Сняданко. *Українська література в просторі культури і цивілізації*: збірник наук. праць студентів, м.Запоріжжя, 23-25 лют. 2019р. Запоріжжя, 2018. С. 45-48.
2. Катранич Т.С. Наративна стратегія повісті «Комашина тарзанка» Н.Сняданко. *«Молода наука-2019»*: збірник наук. праць студентів, аспірантів і молодих вчених. м.Запоріжжя, 15-17 квітн. 2019 р. Запоріжжя, 2018. С. 26-27.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків (3 сторінки), списку використаних джерел (56 найменувань, поданих на 5 сторінках).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ГЕНДЕРУ

Для літератури останніх десятиліть властивим є явище «жіноча література». В праці М.Рюткєнен вказано, що сучасна жіноча проза активно заявила про себе в кінці 1960-х років ХХ століття. Цей період відомий за хвилею протестів жінок у студентському русі або, як його назвали "сексуальна революція", що охопила Європу, зокрема Францію, Німеччину та інші країни[39, с.10].

Також, як вказує О.Тучкова: «Виокремлення "жіночої прози" в контексті сучасної літератури пояснюється декількома напрямками: автор – жінка, головна героїня – жінка, проблематика так чи інакше пов'язана з жіночою долею. Важливим є і погляд на оточуюче середовище з жіночої точки зору, з урахуванням особливостей жіночої психології. Тобто, жінка виступає головною діючою особою, навіть якщо головний герой твору чоловік, ми все одно сприймаємо його крізь призму жіночого сприйняття, а не тільки провідником авторської ідеї»[48, с.280].

Також дослідниця вказує, що основна тематика жіночої прози охоплює проблеми сім'ї, контрасту дитинства і дорослого життя, пошуку втраченого щастя, смислу життя, зв'язку особистості й суспільства, проблеми існування жінки та чоловіка в суспільстві [48, с.281]. З'являються різноманітні форми "жіночої прози", серед яких частіше використовуються соціально-психологічний, сентиментальний, автобіографічний романи, есе, оповідь.

Як відомо, перш за все, для «жіночої прози» характерна гендерна тематика, яка містить в собі багато нюансів, зокрема: гендерні ролі, гендерні стереотипи, категорії «фемінності» та «маскулінності» та також аналіз питання гендерної взаємодії.

У праці Г.Рижкової вказано, що на сьогодні в українських літераторів та літературознавців немає визначеної спільно чи окремо, але єдиної позиції щодо дефініції «жіноча література». «Жіночу прозу» розглядають як сукупність суто жіночих за жанровими моделями романів; як твори, написані жінками, але, попри

авторство жінки, вони не можуть бути стовідсотково асоційовані з жіночим авторством [38, с. 164].

Наразі гендерна проблематика є досить актуальною в наш час, але не всі розуміють значення поняття «гендер». Як відомо, це поняття є багатозначним, перш за все, за визначенням словника гендерних термінів, гендер (від англ. «gender» – рід) – соціокультурна, символічна конструкція статі, що покликана визначати конкретний асоціативний зв'язок, забезпечувати повноцінну комунікацію та підтримувати соціальний порядок[49]. Також, як вказано в праці Т.Мельник: «Гендер – це змодельована суспільством та підтримувана соціальними інститутами система цінностей, норм і характеристик чоловічої й жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та стосунків жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що насамперед визначається соціальним, політичним, економічним і культурним контекстами буття й фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їх статі» [32, с.55]. Але, перш за все, поняття «гендер» раніше використовували для позначення статі, тобто чоловічої та жіночої. Треба насамперед розрізнити ці два поняття: стать насамперед вживають для позначення біологічних характеристик людини, а гендер – для соціальних, тобто сюди входять поведінкові, культурні, соціальні та психологічні особливості окремого індивіда.

Як зазначає Л.Брега у своєму дослідженні: «Початок гендерним дискусіям у літературознавстві заклала французька письменниця та філософ Сімона де Бовуар, яка під впливом спілкування зі своїм другом, філософом-екзистенціалістом Жаном-Полем Сартром, написала у 1949 році своєрідний філософський бестселер під назвою «Друга стать». Револьюційною у світі фемінізму стала її ідея про «фалос» як вираження трансцендентного перетворення «Я» жінки в «об'єкт», в «іншого». Отже, вперше у літературі гостро було поставлене питання «інакшості» та «автентичності» жінки з позицій екзистенціального вчення»[4, с.17], тобто розуміємо гендер як намагання жінки відокремитися від чоловіка в соціальному, моральному та психологічному планах.

Дослідниця М. Боровцова визначає 4 основні теоретико-методологічні підходи до тлумачення гендеру, що склалися на сьогодні:

- гендер як соціальний феномен, тобто як дійсність міжстатевих стосунків, виражена у міжособистісних, соціально-економічних, правових, політичних відносинах (Н. Абубікірова, Т. Бендас, Д. Воронцов, Н. Городнова, Н. Лавриненко, О. Лосєва, Т. Мельник, Р. Петрова, Р. Столер та ін.);
- гендер як культурний феномен, тобто як уявне, символічне, фантазматичне уявлення про дійсність міжстатевих стосунків, висловлене у дискурсах літературного, зображального, кінематографічного мистецтва, ЗМІ і реклами, імперативах гендерної ідеології (С. Бем, В. Брайсон, Б. Елліот, Д. Коновалов, В. Менжулін, К. Трофимова, Р. Хаббард, Ю. Шабаліна та ін.);
- гендер як когнітивний феномен, тобто як те, що мислиться про чоловіків та жінок, і те, відносно чого мислиться про себе як про чоловіка чи про жінку (В. Кириченко, Д. Майєрс, О. Містрюкова, Н. Приходькіна та ін.);
- гендер як особистісний дискурс, тобто як засіб означення статі, її висловлення, вираження, поведінкового здійснення (К. Вест, Д. Зіммерман, Ю. Маслова, Н. Чодороу та ін.)[5, с.87].

Відома дослідниця О.Вороніна визначає гендер як «сукупність соціальних і культурних норм, які суспільство нав'язує виконувати людям залежно від їх біологічної статі. Не біологічна стать, а соціокультурні норми визначають у кінцевому результаті психологічні якості, моделі поведінки, види діяльності, професії жінок і чоловіків»[10].

Д. Лорбер докладно структурує гендер у його відношенні до соціуму й особистості, отже до нього входять:

- гендерні статуси – соціально визнані норми, які проявляються в поведінці, жестах, мові, емоціях і фізичному вигляді;
- гендерний поділ праці – розподіл продуктивної і домашньої роботи між чоловіками і жінками;
- гендерні родинні зв'язки – сімейні права та обов'язки для кожної статі, сексуальні приписи;

- гендерні структури особистості – комбінації характерних рис, що виявляються в почуттях і поведінці;
- гендерний соціальний контроль – формальне чи неформальне прийняття і заохочення конформістської поведінки і стигматизація, соціальна ізоляція, покарання, медичне лікування нонконформістської поведінки;
- гендерна ідеологія – виправдання гендерних статусів, зокрема, їх різні оцінки;
- гендерні образи – культурні репрезентації гендеру та втілення гендеру в символічній мові та художній продукції, що відтворює і узаконює гендерні статуси[28, с.130].

Отже, як бачимо, поняття гендеру достатньо багатозначне, але нас насамперед цікавить його соціальна сторона: звідси й з'являються категорії «маскулінності» та «фемінності», гендерні ролі та стереотипи.

Гендерні ролі, поняття, яке ввів Дж.Мані, – це набір очікуваних зразків (норм) поведінки для чоловіків та жінок; виконання певних соціальних розпоряджень, тобто відповідна статі поведінка, мова, манера, одяг, жести та ін.[46, с.243]. Перш за все, поняття гендерних ролей закладається дитині в родині, дівчаток вчать готувати та прибирати, а хлопчиків вміти забивати цвяхи, тобто працювати фізично і т.д. Гендерні ролі зумовлені диференціацією всіх членів суспільства на дві категорії – чоловіків і жінок – та передбачають очікувану від них ціннісно й нормативно визначену поведінку[32, с.150]. Головними маркерами цього поняття є словосполучення «очікувана поведінка», тобто єдиний спосіб позбутися від цих шаблонних нав'язувань – не бути соціалізованою особою, але в наш час це майже неможливо, тому й постає проблема нав'язування гендерних ролей.

Як правило, гендерні ролі існують на декількох рівнях, в праці М.Ткалич вказано, що їх існує три, серед них: «1) макрорівень (соціологічний), на якому роль виступає як система рольових очікувань; 2) мезорівень(соціально-психологічний), що передбачає виконання ролі йреалізацію міжособистісної взаємодії; 3) мікрорівень (психологічний), щопредставляє внутрішню чи уявну роль, складову гендерної ідентичності, яка незавжди реалізується в рольовій

поведінці, але певним чином на неї впливає. На формування й розвиток гендерних ролей впливають: суспільство й культура та закріплені в них уявлення про зміст і специфіку гендерних ролей (макрорівень); специфіка процесу творення гендеру й гендерних ролей у різних соціальних, професійних групах (мезорівень); особливості гендерної ідентичності, сформовані в процесі соціалізації конкретної особистості, її індивідуально-психологічні особливості (мікрорівень). Чоловічі і жіночі гендерні ролі багато в чому різняться через відмінний репродуктивний статус, статеву диференціацію в різних сферах життя, а також гендерні стереотипи, які сприяють закріпленню традиційних гендерних ролей» [47, с. 80-81].

З поняттям «гендерні ролі» також пов'язане поняття гендерної ідентичності, яку визначають, як базову структуру соціальної ідентичності, що характеризує людину (індивіда) з погляду її приналежності до чоловічої або жіночої статі, усвідомлене прийняття нею взірців мужності і жіночності в культурі. За твердженням Дж. Мані: «Гендерна ідентичність – це суб'єктивне переживання гендерної ролі» [31, с. 130]. За такого підходу найбільш значимим є те, як сама людина себе категоризує, ототожнює себе з певною статтю, із засвоєнням відповідних форм поведінки; процес і результат набуття особистістю психологічних рис і особливостей поведінки однієї і тієї ж з нею або іншої статі.

Дослідниця В. Москаленко зазначає, що гендерні ролі залежать від історичної епохи. Традиційна система диференціації статевих ролей та пов'язаних із ними стереотипів фемінності-маскулінності передбачає суттєві відмінності між жіночими і чоловічими видами діяльності та особистісними рисами. Жіночі та чоловічі функції мали певну ієрархічну зумовленість, у якій жінці відводили залежну, підлеглу роль [33, с. 344].

Дослідник Г. Хофстед також висловив свою думку щодо гендерних ролей, порівнявши «чоловічі» та «жіночі» культури за такими параметрами: роль чоловіка та жінки, домінування, головні цінності, життя та робота, пріоритети, прагнення, ставлення до свободи, почуття та прийняття рішень. За підсумками

цього дослідження, «жіночі» культури характеризуються уявленням, що чоловік не обов'язково має заробляти на життя, а може й займатися вихованням дитини, а жінка може теж працювати. Представники жіночих культур прагнуть рівних взаємин, підтримують солідарність, співчують тим, хто не досяг успіху та у прийнятті рішень покладаються на інтуїцію[51,с. 290].

Для «чоловічих» культур насамперед важливий чіткий розподіл ролей і позиція, що чоловік повинен заробляти, жінка – виховувати дітей. Головними цінностями передусім є успішність, підпорядкованість усього роботі, гроші та матеріальні умови. Представники «чоловічих» культур підтримують незалежність, поважають, тих, хто досяг успіху та в прийнятті рішень керуються логікою[46, с. 171-172].

В монографії «Основи теорії гендеру» в розділі «Гендерні ролі та стереотипи» вказано: «Біологічно зумовленими, а отже, унеможливленими до виконання представником протилежної статі є лише кілька ролей: вагітної жінки, матері, годувальниці груддю, дочки, дружини, бабусі тощо – для жінок та генетичного батька, чоловіка, сина тощо – для чоловіків»[32, с. 157], ми не згодні з тим, що біологічна роль унеможливлена до виконання, адже є таке явище як безпліддя, або навіть небажання жінки мати дитину і це може бути тільки її рішенням. Поняття «гендерні ролі» закладено ще в патріархальному суспільстві, всі ці, так би мовити, обов'язки сформовані за силовими ознаками та особливостями, вся сильна робота дісталась чоловікові і тому він має більше прав, а жінка, зважаючи на те що слабка, їх майже не має. Через те, що гендерні ролі засіли досить глибоко в свідомості суспільства, а саме уявлення про «правильне» їхнє виконання, з'являється таке поняття «гендерні стереотипи», яке наразі є доволі актуальним. Люди старшого покоління, які живуть за старими стандартами та не розуміють, що наразі новий час і людина має право бути собою та не залежати від суспільної думки.

Гендерні стереотипи – уявлення суспільства про соціальні ролі чоловіків і жінок, їх психологічні та фізіологічні особливості [6,с. 78], тобто суспільство вирішує ким бути людині та як себе поводити. Гендерні стереотипи утворилися

на основі того, що статева ідентичність відчувається більш яскраво, ніж всі інші ідентичності. В дослідженні В.Іванова вказано, що розуміння гендерного стереотипу надзвичайно важливо, оскільки кожна людина, незалежно від її гендерної приналежності, є індивідуальністю, зі своїм набором психологічних якостей і властивостей, співвідношенням мужності та жіночності у психіці, дозволить кожній індивідуальності і суспільству в цілому стати більш продуктивним, розвиваючимся і гармонійним в будь-якій сфері діяльності[19, с. 120].

Дослідниця Х.Душко має свою думку щодо появи та функціонування гендерних стереотипів у суспільстві: «Гендерні стереотипи наявні у будь-якій культурі, що можна пояснити тим, що у світі існує вже традиційний, усталений та стійкий погляд на гендерні ролі у соціумі. І хоча сучасні соціальні стандарти, цінності та норми стають все більш гнучкими, важливою їх характеристикою залишаються гендерні стереотипи, які головним чином повторюють стереотипи минулого»[11, с. 330].

Як стверджував Ш.Берн: «Гендерні стереотипи часто негативно позначаються на розвитку особистості. Значною мірою вони діють як збільшувальне скло, сильніше акцентуючи на відмінностях між чоловіками та жінками, ніж це є насправді. Під їх впливом гальмується розвиток рис особистості, що не відповідають стереотипам»[4, с. 320].

З нижче зазначеної таблиці, на прикладі гендерного розвитку дитини, можемо бачити в якому віці і як закладаються гендерні стереотипи і як вони впливають на формування гендерної ідентичності людини в подальшому.

Схема гендерного розвитку дитини

Вік	Гендерна ідентичність	Гендерна Стереотипізація	Поведінка, типова для конкретної статі
0-2,5	Здатність до розрізнення чоловіків і жінок виникає і	З'являються деякі гендерні стереотипи	З'являються обумовлені статевою належністю

	вдосконалюється. Дитина точно визначає себе як хлопчика чи як дівчинку		переваги у виборі іграшок та діяльності Дитина починає надавати перевагу іграм з партнерами своєї статі (гендерна “сегрегація”)
3-7	З’являється усвідомлення незмінності статі	Інтереси, модуси діяльності і заняття стають ригідними, стереотипізованими	Адекватні статевої належності переваги у виборі іграшок, видів ігор стають сильніше вираженими, особливо в середовищі хлопчиків Гендерна “сегрегація” посилюється
8-11		Починається формування стереотипів, які стосуються особистісних рис і сфери досягнень	Гендерна “сегрегація” продовжує поглиблюватись Переваги у виборі іграшок, ігор продовжують ставати сильнішими для хлопчиків Дівчатка розвивають цікавість (зберігають її) до деяких маскулінних занять

12 років і старші	Гендерна ідентичність стає помітнішою, відображаючи тиск гендерної інтенсифікації	Нетерпимість до поведінки, неадекватної уявленням про статеvu належність, посилюється в молодшому підлітковому віці. Надалі гендерна стереотипізація в більшості аспектів стає гнучкішою	Поведінка стає більш відповідною конкретній статевій належності внаслідок гендерної інтенсифікації. Гендерна “сегрегація” менш виражена
-------------------	---	--	---

Зважаючи на те, що гендерні стереотипи існують давно та стосуються жінок і чоловіків, то в свою чергу дослідники виділяють кілька груп гендерних стереотипів, але найбільш загальноприйнятою вважається класифікація І. Клециніної, яка поділяє їх на три основні групи. До першої групи відносяться стереотипи маскулінності та фемінності – уявлення суспільства про психічні, моральні та культурні властивості, притаманні чоловікам та жінкам.

З поняттями «маскулінність» та «фемінність» пов’язане також поняття «гендерна ідентичність». Як вказано в праці М.Ткалич: «Гендерна ідентичність – аспект самосвідомості, що описує переживання людиною себе як представника певної статі»[46, с. 64]. Це поняття ширше ніж статева ідентичність, адже містить у собі ширший набір елементів, а саме: когнітивний, емоційний та вольовий.

Як зазначено в праці «Основи теорії гендеру»: «Маскулінність та фемінність – це системи властивостей особистості, що традиційно вважаються чоловічими чи жіночими. Це такі особливості людини (насамперед – психологічні), які визначають відповідність власній психологічній статі, гендерно-рольовим нормам і стереотипам, типовим для чоловіків та жінок формам поведінки, стилям життя, способам самореалізації, вибору відповідних цінностей, установок тощо» [32, с. 138-139].

До типових чоловічих рис відносять раціональність, незалежність, активність, фізичну силу та агресивність, а до жіночих – емоційність, м'якість, слабкість, комунікативність та емпатійність. Тобто як бачимо чоловікові не можна бути емоційним та слабким, а жінці бути сильною та незалежною.

Дослідниця Н.Зборовська зазначає в праці, що метою феміністичної критики є «емансипаційний курс на вивільнення від панівного традиційно-патріархального устрою. Аналіз має виявити суперечності між традиційно-патріархальним і феміністичним опануванням літератури, скомпрометувати стереотипи традиційної культури яка є культурою ідеологічно маскулінною» [19, с. 16].

І. Конвиокремлює три значення поняття “маскулінність”: 1) сукупність поведінкових і психічних рис, що належать виключно чоловікам; 2) символічна культура суспільства, його уявлення та установки щодо того, яким повинен бути чоловік; 3) система настанов про ідеального еталонного чоловіка [27, с. 580].

Ш.Берн виокремлює такі норми чоловічої гендерної ролі: 1) норма успішності /статусу; 2) норма фізичної твердості; 3) норма розумової твердості; 4) норма емоційної твердості; 5) норма антижіночності [4, с. 170].

Також дослідниця О.Кісь виокремлює, в свою чергу, такі жіночі ролі: 1) «берегиня»; 2) «барбі»; 3) «ділова жінка»; 4) «феміністка» [22, с. 37], можемо сказати, що в українському суспільстві переважають жінки типу «берегиня» та «барбі», тому що за стереотипною думкою, жінка не може бути реалізована в житті без чоловіка.

Отже, можна зробити висновки, що до першої групи гендерних стереотипів можна віднести стереотипи, що характеризують чоловіків і жінок використовуючи соціально-психологічні властивості у яких відображається ставлення до мужності і жіночності. Наприклад, жінкам зазвичай приписують такі риси, як пасивність, дратівливість, залежність, емоційність, та інших., а чоловікам протилежні риси, такі як активність, незалежність, компетентність, агресивність тощо. Як бачимо, якості маскулінності і фемінності мають полярні полюси: активність – пасивність, сила – слабкість.

У другій групі гендерних стереотипів проявляються особливості пов'язані з формуванням певних соціальних ролей в сімейної сфери а також професійної та інших сферах. До сімейної сфери зазвичай відносять жінок, приписуючи їм ролі «дружини – берегині сімейного вогнища», матері, господині, а для чоловіків – професійні ролі (годувальник сім'ї, який своєю професійністю та силою забезпечує сім'ю). Як зазначає І. Клеціна: «чоловіків прийнято оцінювати із професійних успіхів, а жінок – наявністю сім'ї та дітей»[25, с. 29] .

У праці М.Ткалич вказано, що важливою складовою гендерної ідентичності жінки в соціальній ролі є материнство. Здатність жінки бути матір'ю формується на основу досвіду її спілкування з власною матір'ю, перейняття її навичок також під час вагітності та материнства. Зрозуміло, що багатьох задовольняє така роль, але є ті, які змушені сидіти дома та доглядати за дитиною, але вони прагнуть розвитку і тому з'являється внутрішній конфлікт. Для чоловіків ця роль не властива в багатьох випадках, так як чоловіки вважають, що це жіноче діло – займатися господарством, навіть існує таке поняття, як «фемінофобія» - страх здаватися жіночним. Але подекуди, зустрічаються випадки обміну ролей: чоловік сидить в декреті, а жінка працює, але знову ж таки це сприймається з подивом[46, с. 183].

Щодо професійних ролей ситуація протилежна, жінка не повинна працювати навіть якщо вона працює, то існує багато несправедливості в оплаті, зазвичай чоловіки отримують більше, це так зване поняття «липка підлога» - штучно створений бар'єр, який утримує жінок у сферах діяльності з низьким статусом та низькооплачуваними посадами через їх статеву належність, оскільки високостатусні сфери з високим доходом зайняті чоловіками [46, с. 179]. Адже ніхто не візьме на роботу програміста жінку, тому що вона імпульсивна, емоційна, інфантильна і може забути щось та т.д. І така ж ситуація з чоловіками, наприклад, професія перукаря, стиліста, візажиста та інші в суспільстві сприймається, як суто чоловіча, і якщо чоловік займається такою справою, то він буде повністю розкритикований та не сприйнятий суспільством. І саме ці стереотипи І.Клеціна зараховує до третьої групи стереотипів. За даними ЮНЕСКО, стереотипний

перелік чоловічих занять включає професії архітектора, водія, інженера, механіка, дослідника, і т.д., а жіночих –бібліотекаря, виховательки, вчительки, телефоністки, секретарки та інших.

Однією з можливостей коригування впливу гендерних стереотипів на життєдіяльність особистості є дотримання психологічних умов і факторів, що сприяють зміні стереотипів. До таких факторів належать спілкування і спільна діяльність з об'єктом пізнання; об'єднання людей задля значущої мети; збільшення знань про об'єкт спілкування; групова динаміка як наслідок взаємодії; особистісні риси (гнучкість, критичність, відкритість новому); сильні емоційні враження, тому й наразі бачимо появу тренінгів та занять щодо виховання гендерної толерантності.

Наразі, в суспільстві спостерігається значний інтерес щодо дослідження взаємовідносин жінки та чоловіка. В праці А.Маленової вказано, що зараз найбільш розповсюдженими моделями стосунків є традиційна, тобто патріархальна або матріархальна, та егалітарна, тобто рівноправна. Тому можемо стверджувати, що в традиційній родині, чоловік буде дотримуватися традиційних поглядів, тобто маскулінні риси характеру: агресивність, домінування, сили та наполегливості, та буде вимагати від жінки, щоб вона в свою чергу дотримувалася всіх норм фемінності: залежність, сентиментальність, м'якість, турбота та ін. Але, зовсім інша ситуація буде відбуватися в рівноправній родині: наявна андрогенна модель родини, тобто чоловік може виконувати як чоловічі так і жіночі обов'язки та навпаки[30, с. 68].

Дослідник Г. Навайтис виокремлює такі основні групи сімейних потреб. Які охоплюють основні сфери сімейного впливу (побут, діти, інтимність та родинне спілкування):

- створення та підтримання матеріальних умов життєдіяльності родини;
- потреба в коханні та піклуванні, які пов'язані з материнством та батьківством;
- потреба в психологічній та фізичній близькості;
- потреба в родинному спілкуванні[35, с. 75].

Як вказано в праці К.Шишкіної важливим елементом стосунків подружньої пари вважається «адаптація», що означає пристосування до навколишніх умов. В процесі адаптації виділяють два рівні: біологічний та психологічний. Перший характеризується здатністю організму пристосовуватися до фізичного середовища, а психологічний аспект адаптації охоплює пристосування людини як особистості до існування в суспільстві відповідно до вимог будь-якого суспільства і власних потреб та інтересів[17, с. 75].Науковці виділяють первинну та вторинну адаптацію. Первина адаптація відбувається в двох основних видів стосунків: рольових та міжособистісних. Рольова адаптація має відповідати прагненням подружжя займати свою визначену роль та не мати конфліктних ситуацій щодо їхнього розподілення. Загальна мотивація будь-якого союзу повинна мати чотири мотиви: господарсько-побутовий, психологічний, сімейно-батьківський та інтимний. Другий етап – вторинна родинна адаптація (негативний етап). Головною причиною розлучень є саме адаптація кохання, невміння подружжя зберегти його протягом тривалого часу. Знаємо багато прикладів, з особистого життя, фільмів і т.д., коли подружжя проживає разом задля когось, наприклад дітей або просто ділять житлову площу тому що немає куди піти. Вторинна адаптація характеризується ослабленням почуттів, перетворення почуттів в звичку, яка обтяжує партнерів та виникнення байдужості.

Про актуальність гендерних досліджень у сучасному українському літературознавстві свідчать окремі випуски колективних збірників, у яких порушуються як питання експлікації «гендера» та гендерного підходу, так і його еволюції, методології, функціонування тощо: випуск культурологічного часопису «І», присвяченого гендерним студіям, «Гендер і культура», «Основи теорії гендеру», «Гендерна перспектива», «Гендерний розвиток у суспільстві», «Пошуки гендерної паритетності: український контекст».

РОЗДІЛ 2

ГЕНДЕРНА ПРОБЛЕМАТИКА ПРОЗИ Н.СНЯДАНКО

2.1. Гендерні стереотипи як модель суспільного мислення

Для прози Н.Сняданко характерна велика кількість аспектів гендерної проблематики, як відомо жіноча проза має більш психологічний характер, авторка порушує проблеми, які відомі кожному індивіду в суспільстві та поза ним. Творчість авторки вивчають багато дослідників, до них входить М.Максименко, яка аналізуючи її прозу, зазначає: «Усі основні твори Наталки Сняданко прагнуть відтворити сюжетний і психолого-настроєвий плин людського буття. Мотив тривання життя об'єднує усі людські історії, переповідані в текстах авторки. Її персонажі неспішно і непросто переживають своє дорослішання, стикаючись з відчутними змінами в собі й довкола себе. Мотив тривання переростає у мотив минання життя, який усе голосніше звучить у прикінцевих частинах приватних історій і самого тексту»[29, с. 6].

Гендерні стереотипи представлені на мезорівні, тобто на цьому рівні гендерні стереотипи є нормативними еталонами для оцінки гендерних характеристик[47, с. 23]. Проза авторки насичена гендерними стереотипами, які зазвичай виринають з вуст людей похилого віку, так би мовити, періоду СРСР, адже як відомо в ті часи людина була повністю заангажована в соціальному, моральному та фізичному плані. Прикладом цією заангажованістю може бути персонаж бабусі Олесі Підобідко в повісті «Колекція пристрастей, або Пригоди молодої українки», під час розмови з Германом про фемінізм вона висловлює таку думку:

«— Як ви ставитеся до фемінізму? — запитав якимось Герман мою бабцю, спостерігаючи за тим, як вона ліпить вареники. ...

— Бабушка, Герман питає, як ти думаєш, чи це було б добре, якби чоловіки вміли готувати їсти?

– Та ти шо, внученька. Боже сохрани, вони ж тільки продукти попортять. Не, мужиків не можна пускати до серйозного діла. Твій, правда, хороший, і попилососе, і приготує шо може, но то німець, а наших – Боже сохрани.

– Негативно, – переклала Германові.

– Чому?

– Бабця вважає, що суспільний розподіл функцій зумовлений біологічними відмінностями, і це неможливо подолати на генетичному рівні.

– Хіба в твоїй країні жінки не борються за рівні з чоловіками права?

– Лише деякі, але до них ставляться скептично.

– Чому?

– У нас консервативна країна»[41, с. 237], тобто бачимо, що навіть вихована в цій родині Олеся дотримується такої ж позиції, як її бабуся, також тут влучно показана відмінність між мислення радянської та європейської людини: радянська тримається старих устоїв, прагне тихо існувати, а європейська шукає справедливості та бореться за свої права.

Також надзвичайно показовою є розмова Берто та Олесі: «Він розповідав про Італію, про стосунки в італійській сім'ї, про те, що для італійки немає у житті нічого важливішого, ніж сім'я, чоловік, діти, що для італійця немає у житті нічого важливішого, ніж сім'я, честь, друзі. Що вони виховують із хлопчиків «справжніх чоловіків», які повинні захищати і годувати жінку і сім'ю, «а не слизняків, як ці німці, які все списують на емансипацію, а самі ні на що не здатні». Що італійська жінка повинна опиратися залицанням чоловіка, навіть якщо їй страшенно хочеться, бо він до неї залицявся. І що більше жінка опирається, то більшим заохоченням це є для чоловіка. Що бажання чоловіка бути з жінкою – це найбільший комплімент, який він може їй зробити, і кожна італійка горда з того, що він до неї залицяється. Що чоловік повинен бути сильним, мужнім, часом навіть грубим і напористим, це подобається жінкам, примушує їх відчувати владу над собою, а де влада, там захищеність і надійна опора. Що жінка повинна бути вродливою і сором'язливою, мовчазною і покірною, в усьому слухатися і догождати своєму чоловікові, народити йому багато дітей, інакше світ звалиться, а

нація вимре. Тому в цих німців немає майбутнього, їхні жінки забули своє місце, вони хочуть стати чоловіками, вони не хочуть сидіти вдома і йдуть працювати не задля грошей, а для задоволення, а це неминуче призведе до занепаду. Суспільство, у якому жінки хочуть стати чоловіками, а чоловіки уподібнюються до жінок, - приречене. Італійське суспільство зовсім інше, воно краще, правльніше, воно дотримується старих законів і перевірених століттями суспільних засад»[41, с. 196-197], бачимо порівняння філософії двох держав: Італії та Німеччини, як відомо, Німеччина прогресивна країна в багатьох аспектах, зокрема і в гендерному, а Італія трохи відстає від них в цьому плані. в цьому фрагменті ми бачимо певну алюзію на Європу та Радянський Союз. Спостерігаємо таку ж думку в іншому фрагменті їхньої розмови: «Розумієш, мені потрібна дружина, щоб я прийти, а вона – вдома, чекати, готувати їсти. А вона цілими днями на робота, дитина сама. Мені не треба така дружина. Я поставити їй ультиматум, вона – піти. Ти ж знаєш, вони всі тут феміністки [41, с. 195]», тобто чоловік повністю нівелює спроби жінки саморозвиватися, намагається її перетворити її на жінки типу «берегиня». Проте правильну та сучасну позицію вбачаємо в образі колишньої дружини Берто: «У мене склалося доволі приємне враження про колишню дружину Берто. «Я взагалі не вважаю себе емансипованою жінкою, - нарікала вона. – Але навіть мій батько, який усе життя утримував сім'ю і є прихильником консервативного типу мислення, був проти того, щоб я приносила своєму чоловікові капці до дивана, коли він повертається з роботи, питала в нього дозволу, щоб купити нові панчохи чи мовчки терпіла, що він піднімає на мене руку, коли приходить додому п'яним. Не кажучи вже про зради, які Берто часто не приховував навіть від мене, бо вважав, що чоловік має право на маленькі примхи»[41, с. 107], і незвичним є те, що така позиція висловлена чоловіком.

Але в романі «Чебрець у молоці» ми бачимо іншу позицію, героїня твору Алла навпаки втомилася бути на світських раутах, проводити час з невідомими людьми та знати, що в цей час її донька тат бабуся обходяться без неї, і тому вона вирішує змінити своє життя: «Відтоді, і так тривало майже рік, Алла проводила

вдома практично всі вечори, щоразу отримуючи величезну насолоду від усіх цих простих речей: спільна вечеря, гарбузове насіння, печені яблука, чай із агрусовим варенням, неквапливі розмови, фігурне катання по телевізору. Вона почала плести светри...»[44, с. 67], бачимо, що ця «метаморфоза» зумовлена лише одним – страхом того, що донька забуде її.

Як бачимо, загалом стереотип про чоловіків пов'язаний здебільшого з кухнею, спостерігаємо подібну розмову і в романі «Чебрець у молоці»: «Бо коли Дарина вважала принизливим готування вареників на кухні, в той момент, коли чоловік розслабляється перед телевізором, то Надія Дмитрівна вважала навпаки, що чоловік, який пхається на кухню, – це поразка жінки, бо зрозуміло ж, що чоловіки від природи не здатні до жіночої роботи»[44, с.162], але хто сказав, що жінка здатна до чоловічої, наприклад, коли жінка цілий день вдома сама, вона апріорі має робити й чоловічу роботу: забити цвях, зробити кран у ванній і т.д, вона ж не має права зателефонувати чоловікові в робочий час та попросити його приїхати додому, щоб допомогти. Хоч коли чоловік робить всі домашні справи сам, то зазвичай це вимагає всезагального захоплення ними, в оповіданні «Комашина тарзанка знаходимо: «Всю хатню роботу він намагався робити своїми руками, але для нього було дуже важливо постійно чути, що навіть найпростіші речі він робить значно краще за інших. Коли до нас приходили гості, готував переважно батько. Він любив і умів готувати, але звик робити це не тоді, коли потрібно, а тоді, коли надходив відповідний настрій, і страшенно нервував, коли на нього надходив відповідний настрій, і страшенно нервував, якщо страва не вдавалася або якщо її з'їдали як буденну вечерю і належно не захоплювалися майстерністю кухаря. Щоденні обіди і вечері готувала мати, і батько нещадно критикував майже все, що вона робить, або ж повчав її, як малу дитину»[42, с. 127], вечеря від чоловіка характеризується як свято, під час якого всі повинні бути радісними, як в той час вечеря матері – буденна справа, тут бачимо місце жінки, за стереотипним мисленням, у родині. Схожої думки дотримується й Лесь Петрович, персонаж роману «Гербарій коханців»: «...жінок Лесь Петрович не навертав, вважаючи відповідальними за їхні душі чоловіків»[40, с. 67], простежуємо

посилання авторки на міф про те, що жінка народилася з ребра Адама. Також, крім цього бачимо стереотипну думку про розділення праці на «чоловічу» та «жіночу»: «Наприклад, його страшенно дратувало те, що зять всіляко уникав необхідності працювати на «нормальній чоловічій роботі». Згідно уявлень Леся Петровича такою можна було вважати посаду в якійсь установі, чіткий робочий графік з нормованою зайнятістю від дев'ятої до шостої і обов'язковість ходіння на роботу в костюмі і краватці»[40, с.77], в стереотипному мисленні, чоловік повинен працювати як віл, лише в фізичному чоловік – сильний. Неабиякого осудження викликають й інші захоплення зятя: «Явними ознаками деградації Ореста Лесь Петрович вважав те що, зять береться за «нечоловічу» роботу, насамперед приготування їжі. Нечоловічою справою в уявленні тестя було і виховання дітей, особливо доньок»[40, с. 77-78], схожа думка простежується в батька Ореста, Петра Юрійовича: «Одного разу Орест випадково почув у розмові батька з кимось на цю тему, що «мазюкання – не чоловіча справа»[40, с. 107]. Це й стосується й стереотипу про чоловіка на кухні: «Захоплення Ореста кулінарією також не дуже подобалося його батькові. У ті часи присутність чоловіка на кухні була явищем не дуже звичним, і Орестові постійно доводилося виборювати своє місце біля плити у скептично настроєних щодо його можливостей жінок – мами, бабці, тети, а потім тещі, дружини»[40, с. 114], знову-таки бачимо радянський стереотип про чоловіка-кухаря. Але далі спостерігаємо спростування стереотипу про західних жінок: «Щоправда, дружина здалася доволі легко, майже без бою. Олена, на відміну від більшості галицьких господинь того часу, не мала особливих амбіцій щодо власних кулінарних здібностей. Вона майже не вміла куховарити і радо самоусунулася від кухонних обов'язків»[40, с.114].

Також в образі Леся Петровича побачити ознаки мачизму та шовінізму: «Типове жіноче» в лексиконі тестя мало суворе негативне значення»[40, с. 77], тобто зневага до жіночого як до явища в цілому. Як відомо, в релігійних родинах жінка повністю підкорена авторитетом чоловіка, бачимо таку ситуацію в родині Леся Петровича та його дружини: «Раніше, поки живий був Лесь Петрович, дружина рідко висловлювала свою прихильність щодо теорії поділу сфер на

чоловічу та жіночу. ... Тепер після смерті чоловіка, вона стала набагато частіше цитувати його, проповідувати його теорії, іноді, як здавалося Оресту, видозмінюючи їх до цілковито гротескних форм»[40, с. 86-87], простежується образ жертви морального насилля, у якої навіть після смерті проповідника залишилися в голові його думки. Ознаки шовінізму вбачаємо і в іншому образі: «Те, що Орест в основному вдома, лише зрідка виїжджаючи на оформлення якихось великих об'єктів та на зустрічі з видавцями або читачами, батько вважав не чоловічою поведінкою, як і те, що Орест «дав себе обдурити жінці»[40, с. 240], тобто жінка апіорі не може бути розумнішою, і якщо вона буде права то це лише завдяки її хитрості. Знаходимо таку ж думку і в романі «Колекція пристрастей, або Пригоди молодій українки»: «2) на світі існують тисячі жінок, але тільки в одну з них можна закохатися по-справжньому;

- 3) Берто зневажає всіх осіб жіночої статі, крім своєї доньки;
- 4) донька – найдорожче, що в нього є;
- 5) всі жінки прагнуть тільки одного;
- 6) всі жінки прагнуть тільки того, аби обдурити чоловіка;
- 7) всі жінки прагнуть тільки того, аби використати обдуреного ними чоловіка;
- 8) всі жінки – відьми, і тому їм не можна вірити;
- 9) у жінок можна закохуватися, але їх треба зневажати»[41, с. 169].

Ще однією поширеною групою стереотипів, крім обов'язків чоловіка та жінки на кухні, є стереотипи про те якими мають бути чоловік та жінка внутрішньо та зовнішньо. Крім людей радянської доби, стереотипність мислення притаманна й релігійним людям, представника такого класу бачимо в романі «Гербарій коханців»: «Особливо уважно він пильнував за зовнішнім виглядом дружини і доньки. Богоугодним є підкреслювання жіночності в жінці і чоловічості в чоловікові, – не втомлювався наголошувати при кожній нагоді Лесь Петрович і детально пояснював, що саме містять, на його думку, поняття жіночності і чоловічості. Точніше, з чоловічістю все було доволі просто – чоловік має бути мужнім, аскетично вбраним, суворим, але справедливим господарем своєї країни, якого беззастережно слухаються усі решта її члени, нижчі за суспільним рангом.

Аби підкреслити цю ієрархічність, Лесь Петрович практикував спілкування жінок через їхніх чоловіків»[40, с. 69-70] бачимо повне нівелювання становища жінки у соціальному аспекті.

Також Лесь Петрович виказує свою, на його думку єдину та правильну, точку зору щодо того, якою повинна бути жінка: «Жіночність, на думку Леся Петровича, досконало підкреслювали спідниці, хустки, сукні класичного краю (обов'язково з білим мереживним комірчиком, чомусь завжди підкреслював Лесь Петрович) і навіть домашні капці та халат. Натомість штани і спортивний одяг однозначно біли гріховними. Довге волосся було богоугодним, стрижене, а ще гірше – фарбоване – гріховним. У чоловіків – навпаки. Використання жінками косметики Лесь Петрович вважав серйозним гріхом, а в існування косметики чоловічої просто не вірив»[40, с.70-71], білий мереживний комірчик виступає атрибутом невинності дівчини, її чистоти, так само капці та халат – символ одомашнення жінки, її єдина роль, за версією Леся Петровича. Далі Лесь Петрович продовжує свою розповідь про справжню жінку: «Ви тільки подивіться, як добре виглядають жінки, вбрані жіночно – в спідницях, білих блузках, хустинах на голові. На них приємно подивитися, це ж богоугодний одяг, і самі вони від того радісніші, веселіші, ближчі до Бога»[40, с. 63], в релігійному середовищі ця проблема дуже актуальна, багато жінок можуть взагалі мати подвійне життя, дехто з них може втомитися від постійного образу святої непорочної жінки. Але попри це жінка повинна ще й працювати: «Роботою на грядках Олена з матір'ю, а батько лише контролював, наскільки якісно вони виконують свою роботу. Попри чітку і безкомпромісну позицію щодо розподілу чоловічо-жіночої роботи Лесь Петрович навряд чи зміг би перерахувати власні обов'язки у родині поза контрольню-наглядовою функцією і правом приймати здебільшого нічим не обґрунтовані рішення. Останнім аргументом у будь-якій для нього завжди були запевнення у необхідності рятувати українську духовність, а також богоугодна вищість чоловіка над жінкою та всі наслідки, які з цього випливають»[40, с. 69], стереотип про патріархальний устрій суспільства, в даній ситуації, подається як

богоугодне явище, тобто жінка зображується як робоча сила, а чоловік – її хазяїн і все це прикривається богоугодними намірами.

Схожі думки бачимо й в галицькому середовищі: «Згодом Амалія обрізала й свою товсту косу, замінивши її зручною короткою стрижкою. Цього разу оточення обурювалося її кардинальністю досить довго. Спершу з тетею намагався поговорити ксьондз і переконати не занпащати свою душу таким свавіллям в одязі, далі з нею спробували обережно порозмовляти товаришки і знайомі, далі товариші і знайомі, але Амалія нікого не слухала»[40, с. 128].

Доволі поширеним та обговорюваним вважається стереотип щодо пар, у яких наявна різниця у віці, авторка також звертається до цієї проблеми: «Коли її знайомі довідувалися, що вона зустрічається зі старшим за себе чоловіком, то спершу, як правило, висловлювали прикре здивування її вибором, і їй щоразу було дивно, чому одна-єдина складова віку відразу налаштовує негативно, применшуючи всі інші ймовірні заслуги обранця»[43, с. 175] та далі авторка ніби виправдовуючи вибір таких жінок, ставить риторичне питання: «Чи якби він був молодим, то це відразу ж автоматично і незалежно від інших якостей робило би його кращим партнером для Ірини?»[43, с. 176], переважно така думка висловлюється старшим поколінням, чомусь вважається, якщо один в парі старіший або молодший то ці стосунки за розрахунком, для власної втіхи або хтось з них альфонс, пострадянське суспільство ще досі не перелаштувалося жити за світовими стандартами.

Стереотипним вважається образ типової вчительки, дослідниця А.Альчук так пояснює це явище: «...рутинні функції, які жінка виконує в традиційній родині, були перетворені в «жіночі професії» - вихователя, бібліотекаря, вчителя»[3, с. 63], образ вчительки, на думку багатьох, це самотня, зла, незаміжня жінка, яка оточена домашніми улюбленцями – «стара діва». Знаходимо такий образ, втілений в образі вчительки математики, в прозі Н.Сняданко: «Її звали Олена Архипівна, і за всі вісім років Ліля не бачила її в іншому вбранні. У неї було чотири спідниці – дві на холодні пори року і дві на літо, дві блузки на гудзиках і два сірих светри. Літні спідниці були чорними, блузки – білими, весь

зимовий одяг – сірий, светри – з вив’язаними машинною в’язкою «косичками». Її стрижка, що скидалася на власноруч при недостатньому освітленні, була короткою і стирчала у всі боки; коли вона нахилилася над Лілиною партою, від неї ішов ледь чутний запах господарського мила і лупи, яка сипалася з її плечей просто в Лілин зошит у клітинку»[44, с. 109-110].

Образ «старої дівки», термін введено М.Муравйовою, втілено в образі вчительки: «Галина Степанівна мала глибокий грудний голос, який здався прокуреним, хоча вона не курила, носила перуку і мала трьох дорослих доньок, яких виховувала сама, без чоловіка. З чоловіками практично в усіх вчительок тієї школи, як і багатьох інших радянських шкіл, складалося приблизно однаково – їх або не було зовсім, або були якісь номінальні: хворі, uzалежнені від алкоголю, безробітні. Що саме було причиною такого явища – конкретні характери конкретних жінок, щось особливе, закладене в учительській професії, чи якась загально радянська ситуація, – невідомо» [44, с. 119-120], авторка робить акцент саме на професії жінок та робить її причиною їхньої самотності.

В романі «Чебрець у молоці» бачимо стереотипний образ вчительки праці: «Надія Дмитрівна вчила їх бути домогосподарками, тобто у розумінні, крім основної професії, встигати «з честю» нести на собі тягар домашньої роботи. Вираз «із честю» належав до улюблених її виразів: як у кожної людини, її лексикон був не надто різноманітним, бо значно більше, ніж говорити, їй подобалося щось робити, а розмови забирали час, протягом якого можна було встигнути зробити щось корисне. Вона вважала, що купування фабричних консервів, як і продуктів-напівфабрикатів, принижує честь жінки. Не менше принижують її і випадки, коли чоловік змушений допомагати на кухні чи в іншій домашній роботі, бо сама вона чогось не встигає. Приниженням, на думку вчительки праці, була будь-яка спроби жінки полегшити собі роботу, і така спроба не могла мати іншого пояснення, окрім ганебної лінії»[44, с. 161-162], як відомо вчителями праці загалом є чоловіки, і навіть коли якщо в цій ролі буде жінка, то вона має бути саме такою: агресивною та безкомпромісною.

Образ типової блондинки часто використовується для стереотипної думки чоловіків щодо жінок, а саме модель стосунків «мисливець-здобич», таким ми бачимо образ інфантильної блондинки в романі: «У всьому цьому не було нічого нового. Яскрава блондинка з тонкою талією і виразною лінією стегон. Таня з першого погляду підкорювала серця більшості чоловіків, які траплялися на її життєвому шляху, і часто навіть не замислювалася над цим, за звичкою випромінюючи в повітря свою нестримну жіночність і сама дивуючись несподіваним результатам»[44, с. 191]. Зазвичай існує стереотип, що всі блондинки – тупі, та повинні лише спокушати чоловіків, але цей стереотип можна застосувати до кожної жінки, незважаючи на її колір волосся, такої ж думки дотримується подруга Олесі: «Найбільше вразило мене в тодішній нашій розмові глибоке переконання моєї подруги в тому, що жінка, яка хоче сподобатися чоловікові, повинна поводити себе як справжнісінька ідіотка. «Чим дурніше, тим краще. У розумних не закохуються», - категорично заявила моя подруга, чим мало не підірвала свій авторитети у моїх очах. Ми довго сперечалися, я намагалася переконати її, що видавати себе за дурнішу, ніж ти є насправді, - це самоприниження, а вона перекреслювала всі мої складні й логічні аргументи безжальним: «Фігня це все. Основне, щоб клюнув»[41, с. 33], жінка розглядається як об'єкт сексуального задоволення чоловіка. «Кажуть, що довше жінка борониться, то солодший для чоловіка момент перемоги, то більше він цінує здобуте і краще ставиться до своєї «здобичі»[41, с. 97], процес здобування жінки характеризується як «цукерково-букетний» період, потім після першого статевого акту відбувається розірвання стосунків, крім тих випадків, коли чоловік не ставиться до жінки як до здобичі.

Ще більше стереотипних думок спостерігається довкола першого статевого акту з боку розуміння цього жінкою, тобто позбавлення її цноти, в підлітковому суспільстві ця тема стоїть досить гостро і навіть стоїть у суспільстві на макрорівні. Дівчина готується до цієї події, за стереотипною думкою, все своє життя, для дівчат навіть випускаються спеціальні статі, таку статтю прочитала Олеся: «Сьогодні – принаймні, якщо вірити журналові «Наталі», зорієнтованому на

доволі цнотливу й порядну аудиторію, – дівчина може вважати себе фізіологічно неповноцінною, якщо до 13 років їй усе ще не вдається позбутися цноти. Я вже не кажу про чоловічу частину аудиторії, яка, щоправда, не читає журналу «Наталі», але за повноцінність свою починає переживати не набагато пізніше»[41, с. 21], хоч і авторка згадує про чоловічу цноту, але ця, так би мовити, проблема не стоїть достатньо «гостро», як дівоча цнота. Також, крім журналів, Олеся ще прочитала спеціальну літературу, яка стосується цього питання: «Спеціальна література, яку мені вдалося знайти на цю тему, вважала своєю основною метою навчити чоловіків правильно поводити себе під час здобування цнотливості. Усе, що стосувалося жіночої, а точніше, дівочої поведінки, обмежувалося порадою «розслабитися й довіритися чоловікові». Майже всі публікації такого типу починалися словами: «Втрата цноти, на жаль, ніколи не проходить для жінок непомічено». Цікаво, чому «на жаль», невже автори бажають чоловікам незайманиць, які, непомітно для себе позбувшись цноти, позіхатимуть і повертатимуться до перерваного процесу читання газети?»[41, с. 82], тобто за цією літературою, дівчина повинна бути повністю розчинена в чоловікові і думати лише про нього, а не думати про свої власні почуття. Далі йдуть поради, які будуть корисними для чоловіка, адже мати справу з цнотливою дівчиною – діло не з простих: «Визначати, чи маєш справу з цнотливицею, рекомендувалося наступним чином: «Якщо дівчина під час першого статевого акту з Вами істерично б'ється в конвульсіях, намагається вирватися, голосно кричить, довкола губ у неї з'являється піна, очі широко розплющені і повні жаху, остраху або переляку, то або Ви щось робите не так, як потрібно, або ж Ваша партнерка ще неторкана[41, с. 82]», авторка для більшого змалювання абсурду цієї ситуації використовує іронію та гіперболізацію як ключові засоби. На цьому квест для чоловіка в цій складній ситуації не закінчується: «Далі пропонується наступна послідовність дій. «Ніколи не обирайте позу №2 (жінка зверху), а найкраще обирайте позу №1 (жінка знизу). Так Вам буде зручніше позбавити партнерку цноти». Це теж важливо знати, бо в позі №2 у партнерки могло б скластися враження, ніби вона сама себе позбавляє цноти. Щоправда, з Вашою

допомогою»[41, с. 83]. Далі бачимо опис цього дійства, яке створює чоловік та несе за нього повну відповідальність: «Якщо Вам здається, що цноту Ваша партнерка вже втратила, а вона все ще продовжує голосно кричати, стогнати, битися в конвульсіях, кликати на допомогу, втрачати свідомість, бити Вас ногами, вживати нецензурну лайку, а з її розкішниці при цьому стікає кров просто на простирadlo, не дивуйтеся. Просто вона відчуває деякий дискомфорт. Але це не страшно. Спробуйте бути ніжним і поясніть їй, що так буває завжди, але Вам усе одно було дує приємно»[41, с. 83].

Дослідник Я.Голобородько зазначає, що авторка досить детально описує цей процес: «Набуття належної сексуальної кваліфікації своєї“я”-героїні вона супроводжує вибагливою й дотепною оркестровкою емоцій – м’яко іронічних, просто іронічних, гормонально експансивних, гормонально вимогливих, лагідно екзальтованих, не зовсім лагідно екзальтованих, ностальгійно спрямованих, елегійно спрямованих, рефлексійно зумовлених, лірично зосереджених, спостережливо-рефлексійно-медитативно зациклених»[13, с. 66], можемо назвати це особливістю авторського стилю письменниці.

Далі авторка доволі саркастично описує дії чоловіка після статевого акту з незайманою: «Отже, якщо Ви помітили за своєю новою партнеркою всі ці ознаки або принаймні деякі з них, то акуратно поміняйте простирadlo на церату або целофан, не звертайте уваги на крики, лайку, хрип, втрату свідомості, биття ногами і виділення зі статевих органів, ігноруйте всі труднощі на шляху свого просування, не давайте вдарити себе ногами по життєво важливих органах і уважно продовжуйте свою справу, пам’ятаючи, що так буває завжди. Потім очистіть статеві органи від крові, в разі необхідності партнерці нашатирного спирту і поясніть, що Вам було приємно. Спробуйте при цьому ще й бути ніжним»[41, с. 84]. Крізь призму наявності спеціальної літератури ми ніби бачимо чоловічий погляд на статевий акт з незайманою дівчиною, далі авторка підводить підсумок жахливого опису статевого акту з погляду Олесі: «Прочитавши це все, я прониклася глибоким співчуттям до чоловіків, яким доводиться так багато пережити, аби позбавити партнерку цноти, і наперед співчувала тому, хто буде

змивати зі свого пеніса мою кров, підносити мені до носа нашатирний спирт і затуляти вуха, слухаючи мою нецензурну лайку під час статевого акту. До вибору такої людини варто було поставитися з неважною серйозністю і рахувати при цьому не лише зовнішність, спільність інтересів, а й вік, психологічну витривалість, терплячість, вміння переборювати труднощі»[41, с. 84], загалом цей стереотип поширений, у зв'язку з можливістю говорити про це, адже раніше, в радянські часи, ця тема була табу, тому зараз спостерігаємо такий сплеск зацікавлення цим питанням. Також показовим є те, що стан хлопця перед першим статевим актом: переживання, тривога та приготування, не стає центральною проблемою в сучасній літературі.

Не менш обговорюваним є стереотип про «старородящу» жінку: «Але я мушу якось закінчити цю історію, яка й без того надто затяглася, враховуючи, що панночці вже на початку цієї розповіді виповнилося 25 років, а вона досі не те, що не народила жодної дитини, а навіть заміж жодного разу не вийшла. Із такою, відверто кажучи, неприємною ситуацією терміново потрібно щось робити, бо й перед сусідами встидко...»[41, с. 258], авторка говорить іронічно про цей стереотип, залучаючи образ так званих бабок біля під'їздів, які уособлюють собою радянську масу.

2.2. Функції людини з точки зору гендерних ролей

Гендерні ролі, які є вимогою і очікуваннями суспільства, відчутно позначаються на житті чоловіків та жінок. Це «основні статуси», що впливають на взаємодію і взаємозв'язки людей, відводячи їм певні місця в соціальній структурі, в межах якої обидві статі самоідентифікуються, формулюють свої цілі та цінності. Приклад гендерної ролі «берегиня» можемо спостерігати в образі Раїси Михайлівни: «Раїса Михайлівна пекла дуже смачні торти, замовники приїздили до неї з цілого міста, і поки Раїса Михайлівна була молодшою, то могла спекти солодке двох чи трьох весіль одночасно»[40, с. 23], простежуємо реалізованість через готування їжі. В романі «Гербарій коханців» представлена гіперболізована роль «берегині», яка зображена за допомогою образу тещі: «Мати Олени

перевіряла вміст їхнього холодильника, нещадно критикуючи зятя і доньку за марнотратство, невміння господарювати і правильно розподіляти сімейний бюджет. Вона прибирала у них в домі, намагалася готувати їсти, чим доводила Ореста до шалу, бо готувала несмачні, зате дуже дешеві страви і вважала, що тільки так і повинно бути. Теща власноручно підбирала Орестові одяг і навіть плела шкарпетки і безрукавки»[40, с. 86].

Роль берегині характеризується, в деяких випадках, втратою свого «Я» жінкою[46, с. 175], приклад цього бачимо в романі «Гербарій коханців»: «Мати Ореста, яка дуже любила співати і все життя шкодувала про власні втрачені можливості (наприклад, кар'єра у місцевому народному хорі, який часто їздить за кордон)»[40, с. 106].

Але в деяких випадках роль «берегині» стає нестерпною для жінки і тому з'явилося таке поняття як «синдром домогосподарки», приклад цього синдрому бачимо в образі Меггі: «Поки він працював, Меггі все більш чи менш влаштувало. Певна річ, не рахуючи зрад чоловіка, про які вона якщо не знала, то здогадувалася, а якщо не здогадувалася, то хтось із доброзичливих знайомих обов'язково їй про це повідомляв, її власні зради, незадоволені амбіції, сексуальну невдоволеність, поступове старіння, нездобутих чоловіків, нездійснену кар'єру, некуплені сукні, нескинуті кілограми. Але все це виявилось дрібницями, коли чотири роки чоловік пішов на пенсію»[41, с. 145], жінка абсолютно розчинена в родині, вона позбавлена особистого простору.

Подібну ситуацію, ми спостерігаємо в повісті «Колекція пристрастей, або Пригоди молодій українки»: «Ще один знайомий так і не розлучився з дружиною. Хоча протягом тридцяти п'яти років спільного життя «він не зробив її щасливою», як повідомила вона йому під час святкування 75-річних уродин. Виявилось, що він завжди занадто багато заробляв, і це, на її думку, жахливо, бо:

- 1) у неї не було потреби працювати;
- 2) її власна самореалізація як особистості так і не відбулася, оскільки в неї не було потреби працювати;
- 3) вона завжди відсувала комплекс власної неповноцінності;

4) вона ніколи не мала друзів по роботі;

5) щоранку вона залишалася вдома і страждала на хронічні депресії, в той час, як він спілкувався з іншими людьми і був бадьорим та життєрадісним;

б) він завжди обривав їхню ранкову розмову на півслові, і це псувало її настрій та створювало враження, що робота для нього важливіша, ніж дружина, і т.ін.»[41, с. 200-201], бачимо відтворення мікрорівневого конфлікту особистості.

Але й може бути така ситуація, що жінка хоче працювати, але потім відмовляється від цього, зважаючи до цієї ролі берегині, адже її все повністю влаштовує: «Мати, яка багато років підряд сподівалася на те, що нарешті позбудеться фінансової залежності від чоловіка і зможе почати нове життя, здобути фах і знайти роботу, збагнула, що досягнути цього важче, ніж мріяти про це. Особливо коли мрії так і залишилися ефемерними і позбавленими конкретики, адже мати так і не вирішила, чим буде займатися і як здобути необхідний фах»[42, с. 134].

Але роль «берегині» може й цілком влаштовувати жінку: «Панії в демократичному одязі й зі срібними прикрасами, переважно колишні вчительки французької або латини в класичних гімназіях. Багато з них перестали працювати ще в юному віці, коли вийшли заміж, але досі багато часу присвячували самоосвіті»[41, с. 224-225], спостерігаємо приклад взаємовигідної моделі стосунків.

Роль «берегині» також передбачає роль матері, тобто породіллі, тіло, якої покликане продовжувати рід, але виходячи з того, що гінекологи переважно чоловіки, ми також спостерігаємо риси морального насилля, навіть по відношенню до породіль: « – Відкрити груди! – голосом тюремного наглядача скомандував лікар Майданек, і вони почали неслухняними пальцями шпортатись у гудзиках. Він ще раз пройшов повз усю колону, помацав кожну за груди й кількох із них вивів наперед, серед них була і Дарина. Ще раз обмацавши груди Дарини й кинувши скептичний погляд на її худорляву постать, категорично заявив: – Молока в тебе не буде, і не старайся!»[41, с. 175], в образі лікаря

вбачаємо типового морального насильника, також особливо змальований процес огляду лікарем пацієнток: тваринно.

Саркастично описано типовий день жінки-представниці ролі «берегині»: «Отже, щоранку, рівно о 06.01, фрау Де Ляфорте спускалася до кухні і вмикала кавоварку. Очікуючи, поки поштарка принесе газету, вона завантажувала білизну до пральної машини, складала список закупів на день, планувала справи на сьогодні. Рівно о 06.23 до запаху кави, що долітав ізнизу, долучався легенький шурхіт опущеної в скриньку газети...»[41, с. 129], за допомогою деталей (точний похвилинний розпорядок) авторка досягає комічно-сатиричного ефекту.

Наразі популярною є роль «барбі», представницю цього типу в повісті «Колекція пристрастей, або Пригоди молоді українки»: «За півгодини Шмідтбауер передзвонив ще раз і, важко дихаючи в слухавку, запитав, чи не зацікавила б мене пропозиція займатися сексом із «добре забезпеченим і майже струнким» бізнесменом».

Наступний зацікавлений, не називаючи свого імені, відразу ж перейшов до суті. Його цікавив еротичний масаж, причому бажано в мене вдома.

Третій житлодавець називався Клаус, як і його попередники, важко дихав у слухавку і, не витрачаючи часу на зайві пояснення, запропонував займатися «прибутковим бізнесом». «Робота» полягала в носінні дорогої білизни. Її потрібно було раз на два тижні забирати в Клауса, носити два наступних тижні, не знімаючи, і брудною віддавати назад. За кожен комплект я мала б одержати від 20 до 25 марок. Що сильніший запах, то більше»[41, с. 166], в образі студентки вбачається об'єкт чоловічого естетичного та еротичного задоволення.

Також риси «барбі» вбачаємо в образі Олени: «Олена була стрункою вродливою жінкою з тонкими нервовими пальцями і легкою сполоханістю в очах, яка обезвладнювала чоловіків і примушувала відчувати свою провину, хоча ніхто з них і не зміг би пояснити, за що саме. Саме це відчуття провини, мабуть, потім і руйнувало стосунки Олени зі закоханими у неї чоловіками. Бо воно не було атрибутом першого флірту, традиційного жіночого демонстрування власної слабкості, яке так подобається чоловікам і так легко зникає у тривалих стосунках.

Олена насправді була такою, якою більшість жінок лише прикидалася, аби викликати у протилежної статі бажання захищати і охороняти. Такий відвертий обмін – удавана слабкість проти удаваної сили – для більшості чоловіків очікуваний і бажаний, і вони радо давали собі розімліти під замріяним поглядом великих і безпорадно розплющених Олениних очей, переконані, що ця безпорадність є таким же атрибутом еротичного моменту, як приглушене світло і тонкий аромат парфумів, а у щоденному житті вона зміниться практичністю і цілеспрямованістю, характерною для більшості радянських жінок»[41, с. 99-100], тобто знову-таки жінка сприймається як трофей, крім того можемо вбачати приклад стереотипної думки щодо радянської жінки, а саме практичність та цілеспрямованість, але про те, яким повинен бути чоловік не вказується.

Риси «барбі» можуть бути зображені за допомогою одягу: «Не можу бачити спокійно тих жахливих тортур, яким добровільно піддають себе жінки у своєму страшному одязі, - писала вона у своєму щоденнику, – корсети, які гірше лещат у ката, потворні велетенські капелюхи, для носіння яких треба би мати щонайменше дві голови, стрічки, мережива і незліченні нижні спідниці та білля. У всьому цьому не лише неможливо рухатися, неможливо хоч на мить подумати про щось інше, бо слід не втрачати пильності і стежити, чи в порядку всі деталі туалету, в такому вбранні навіть дихати ледь вдається. Чиста авантюра!»[40, с. 126], тобто простежується типовий образ куртизанки, яка знаходиться під власність чоловіка і повинно відповідно вдягатися, щоб задовольнити його бажання.

Також роль «барбі» відображена в збірці «Сезонний розпродаж блондинок»: «Лена – висока і струнка шатенка з нервовими рухами. Вона часто одягала міні-спідниці (це дуже не подобалося Кейт, адже жінка, яка поважає себе, не повинна опускатися до ролі самки, яка спокушає самця), мешти на високих обцасах, вузькі светри, які підкреслювали звабливість її форм, і блузки у відповідності з останніми вимогами моди»[43, с. 37], за допомогою співставлення різних культур (Лена – українка, а Кейт – полячка, більш прогресивне мислення в гендерному плані) спостерігаємо неосвіченість української (радянської) жінки, яка живе за старими стандартами краси. В романі «Гербарій коханців» роль «барбі»

відображена за допомогою антуражу, який створено навколо дівчини: «У дитинстві нігті Свети ще не були відполірованими, але коло її інтересів уже тоді зводилося до речей, на які вдома у Ірини не звертали особливої уваги. Коли Ірина потрапляла додому до Свети, їй здавалося, що вона опиняється у якомусь зовсім не схожому ні на що звичне, майже казковому світі, який починався ще у передпокої, де рівними рядами були виставлені лакові мешта Свети і такі ж блискучі мешти на шпильках її мами»[40, с. 93], на прикладі цього випадку, бачимо, що ця роль може успадковуватися, адже як правило дівчинка майже завжди копіює модель поведінки матері.

Також доволі своєрідно зображена ще одна роль «барбі»: «Крамниці жінок тоді тільки почали входити в моду. Асортимент ще не був таким багатим, як зараз, і продавалися переважно або дуже юні панночки, спрагли здобути перший сексуальний досвід, таку можна було вибрати собі у відділі «Товари тимчасового вжитку», або розлучені жінки, які вже позбулися першого супутника життя і шукали наступного. Відповідний відділ називався «Товари постійного вжитку». Жінки самі пропонували себе на продаж, складали преїскурант з детальним переліком усього, за що, на їхню думку, варто заплатити»[43, с. 133-134], ефект іронії досягається місцем перебування жінок, бордель, як ми знаємо, в суспільстві сприймається досить негативно, тому можемо сказати, що авторка досягає максимального ефекту щодо зображення ролі «барбі». Далі авторка продовжує описувати «побут» цих жінок: «Ясна річ, жінки не сиділи в крамниці цілими днями, очікуючи на покупців, це було б надто накладно для власників, та і не надто етично, все ж таки не работоргівля. Кожна залишала дані про себе, фотоальбом із найбільш вдалим, на її думку, світлинами, зробленими не пізніше, як три роки тому, і спокійно чекала на повідомлення телефоном або електронною поштою»[43, с. 134], тема проституції є провідною для ролі «барбі», як вказано в праці О.Щотки це явище належить до гендерної ієрархії «домінування-підпорядкування», зрозуміло, що домінує чоловік, а підпорядковується жінка. В цьому випадку це насильство соціально легітимізується та не засуджується, попит на цю професію пояснюється прагненням чоловіків відповідати штучно

створеному еталону мужності та гіпермаскулінності. «Поступово ці крамниці настільки ввійшли в моду, що жінки та чоловіки вже не уявляли собі іншого способу знайти партнера»[50, с. 135] авторка наголошує на проблемі аморфності людських почуттів, тобто люди прагнуть зекономити почуття, не заморочуватись, а прийти в спеціальний заклад та вибрати собі дружину. Наразі така послуга, як ескорт, набуває популярності та авторка розповідає яким чином це все відбувається: «Вирішив одружитися або завести роман – подзвони і замов каталог; у якому настільки широкий вибір, що хтось обов'язково тобі сподобається»[43, с. 136]. Але авторка також акцентує увагу на тому, що багатьох жінок цілком влаштовує ця роль: «Ясна річ, жінка, яку продали, мала право відмовитися від власника протягом перших 3 місяців з дня видачі чека, повернути йому гроші й отримати назад свою свободу. Але такі випадки були надзвичайно рідкісними»[43, с. 136], в цьому випадку можемо говорити про ізоляцію почуттів таких жінок, в праці О.Щотки, це термін має таке тлумачення: «це трансформація почуттів у неіснуючі та при цьому жінка не сприймає всю повноту свого гніву або печалі й в результаті почуття заморожуються, виникає емоційна «тупість», яка уникати болю, оскільки повною мірою відчувати надто важко»[50, с. 254].

Далі авторка розповідає про купівлі-продажу: «Мій брат вирішив купити фірмову дружину ще в середній школі, і батькам ледь вдалося переконати його зачекати його з таким серйозним кроком до отримання атестата. Він погодився лише після того, як йому пообіцяли чималеньку дотацію на придбання супутниці життя в престижному салоні»[43, с. 136] бачимо, що цей процес описується доволі буденно, «батьків» більше турбує закінчення школи сином, ніж його ідея купити собі дружину. Далі для більш максимального ефекту того, що жінка сприймається чоловіком як товар, авторка описує її, як ляльку: «Його дружину звали Люсіта. Вона теж щойно закінчила школу, носила босоніжки на обцасах настільки високих, що навіть не могла самотійно пересуватися, хтось мусив вести її попід руку, її спідниця була короткою і вузькою, тому важко було сісти на щось, нижче від стільчика біля барної стійки, не кажучи вже про здатність застібнути власні босоніжки. Мій брат щоразу допомагав дівчина взуватися та роззуватися і всюди

водив її попід руку»[43, с. 137]. Як відомо, проституція відноситься до насилля, також крім нього, туди зараховують фізичне насильство, тобто фактично побиття, в праці О.Щотки вказано: «Фізичне насильство – умисне маніпулювання тілом людини як об'єктом, що призводить до фізичних пошкоджень різної тяжкості»[50, с. 249]. Зображення цього явища знаходимо в романі «Чебрець в молоці»: «Коли знайомі намагалися жаліти Лілю й звинувачувати в безглуздій жорстокості біологічного батька її дитини, вона не знала, як пояснити їм, що шкодувати насправді потрібно його. Адже людина, яка приймає рішення, розплачується за нього набагато жорсткіше, ніж та людина, за яку все вирішують. У ролі жертви боляче лише раз, достатньо знайти в собі сили подолати прикрість й образу, і потім життя повертається до звичайних і приємних речей. Зовсім по-іншому все відбувається у протилежній ролі, коли спершу потрібно пережити довгий період болючих сумнівів, далі докорів сумління, а потім ще і зневаги оточення»[43, с. 167] авторка не просто констатує, що таке явище існує, а ще й пояснює та деякою мірою виправдовує кожну з сторін, пояснюючи стан жертви та насильника.

Роль «ділової жінки» на сьогодні стає все більш прийнятною, але все одно стереотипні думки досі існують, суперечною є професія секретарки навколо якої існують певні роздуми: «Льоша був переконаним самотником і вважав, що розумовий розвиток жінки ніколи не сягає вище рівня п'ятнадцятирічного хлопчика. У нього було дві секретарки, і він пишався тим, що ошчасливив їх «престижною роботою»: – Это же счастье – такой шеф, как я. Чуть что не так, сделала минет, и все в порядке. Не то что в других фирмах. Але мінером на робочому місці потреби Льоші не вичерпувалися, і він щотижня проводив вечір в одному з нічних клубів. Часто запрошував із собою Сильвестрова, пропонуючи груповуху»[44, с. 214-215], спостерігаємо явище мобінгу, тобто сексуальних домагань на робочому місці, яке зумовлене професійним рангом.

Також роль «ділової жінки» зображено в збірці «Сезонний розпродаж блондинок»: «Батьки Клайда розлучилися, коли він ходив ще до дитячого садка. Він жив з мамою, оперною співачкою, яка часто була в роз'їздах, а весь час, не присвячений гастролям, проводила на роботі»[43, с. 77], ця проблема надзвичайно

актуальна для українських родин, коли батьки розлучаються і дитина залишається сама, нею ніхто не займається і надалі можуть спостерігатися розлади в поведінці дитини.

Роль «феміністки» відтворена в прозі Н.Сняданко саркастично за допомогою введення в текст, так би мовити, об'єкт фемінізму – Школу Феміністичну Медитації Трансцендетальної: «Перша й основна вправа ваша вправа – це тренування вагінальних м'язів... Традиційна гінекологія також рекомендує жінкам розвивати свої вагінальні м'язи, але з тою принциповою різницею, що ми це робимо для досягнення задоволення (себто традиційна гінекологія) – для полегшення майбутніх пологів. А зводити життя жінки тільки до виконання репродуктивної функції – злочин. Ми повинні боротися з тим, що чоловіки всю сферу еротичної насолоди призначають тільки собі, а жінці залигають примітивну фізіологію розмноження. Але про це – потім»[43, с.31-32], бачимо, що явище фемінізму повністю гіперболізується, адже статева складова фемінізму це не лише сексуальність жінки, і за рахунок цього досягається пародійний та комічний ефект.

У чоловіків роль, яка передбачає норми успішності/статусу може втілюватися за допомогою рис безкомпромісності та небажання комусь підкорятися, тип такого чоловіка бачимо в романі «Гербарій коханців»: «Саме так за звичкою спершу реагувала Ірина на Орестові намагання керувати її діями. Їй навіть подобалося, коли він метушився довкола неї, точнісінько як колись мама, замовляв у кнайпах страви на свій розсуд, диктував їй, що і за чим їсти, тішився, коли їй смакувало. Так само дбайливо він складав домашнє меню, підбирав до нього напої, вирішував, що саме вони робитимуть того чи іншого дня»[40, с. 193], з першого погляду, може здатися, що це ідеальна модель родини, але далі Ірина, яка відображає роль «берегині», рефлексує: «Коли Ірина згадувала все це через багато років, їй було дивно, що вона дозволяла йому поводитися так із собою і відчувала при цьому лише якийсь неясний дискомфорт»[40, с. 193], тобто бачимо, що жінка визнає, що чоловік перебільшує свою значимість та гіперболізує свої «повноваження», але вона нічого зробити не може.

Також наразі, в сучасному суспільстві, в чоловіків є надзвичайно поширеною роль «альфа-самця», який мислить тільки інстинктами та живе задля статевого задоволення, допомогти їм в цьому може жінка, зазвичай, якій притаманна роль «барбі»: «Не зводячи розсіяного погляду з моїх грудей, Сильвестров продовжує розповідати»[42, с. 199], звичайно, для деяких жінок така модель відносин може біти вигідною, а саме тим, яких чоловіки утримують матеріально за надані ними інтимні послуги. Аналогічну ситуацію спостерігаємо далі: «Часто їй здавалося, що, коли вона говорить, жоден із них не розуміє змісту сказаного й навіть не намагається зрозуміти: їм вистачає самого лише спостерігання за рухом її губ, за тим, як підіймаються її груди під час дихання, за її ходою, довжиною її спідниці, висотою обцасів. Спершу їй це навіть подобалося, вона відчувала себе жінкою, вродливою, бажаною. Навіть почала старанніше вбиратись і робити зачіску, макіяж, манікюр»[44, с. 133]. Як відомо, в таких парах, чоловік завжди старший та диктує свої правила гри: «Після шампанського він розповів мені, що любить їздити на Різдво за кордон, бо там гарно прикрашають вітрини до свят, усе блискуче, «нарядне», а потім, мабуть, під впливом цього «нарядного» раптом скептично оглянув мої єдині джинси, що я їх взяла з собою у поїздку. – А юбки у тебе нет, шпилек там? – запитав він, а я лише невизначено знизала плечима»[42, с. 211-212]. Для цієї ролі є притаманним невміння слухати, зосередженість лише на собі: «... почав Женя нашу наступну зустріч, не даючи мені змоги ні вибачитися за передостанню, ні подякувати за останню, ні запитати, як у нього справи»[41, с. 67]. Доволі саркастично авторка висловлює свою позицію щодо таких чоловіків: ««Із самовпевненістю в цього чоловіка, здається, все гаразд. Мені чомусь завжди здавалося, що неодружені чоловіки після тридцяти страждають від настільки ж більшої кількості комплексів, наскільки менша кількість волосся залишається в них на голові. Виявляється це зовсім не так»[41, с. 78]. Також ця роль показана в збірці «Сезонний розпродаж блондинок»: « – А ти замужем? – знову запитав таксист після деякої павзи у розмові. – А то смотрю – без абручалкі і сама на одних. Може, чем помочь смагу?»[43, с. 110] в уяві читача може постати образ згубілого мужика, це досягається за допомогою мовної

іронії, яка є стрижневою в цьому творі. Рецепція такого типу чоловіка відображена в романі «Гербарій коханців»: «Ірину часто дратує те, як чоловіки поводяться з жінками, які їм подобаються. Намагаючись подати себе у якомога вигіднішому світлі, вони зазвичай псують усе надмірностями. Неприродньо захоплюються вродою партнерки, імітують надмірну уважність, коли вона щось розповідає, відверто перебільшують з компліментами і досягають здебільшого зворотнього ефекту від сподіваного»[40, с. 173-174]. Далі авторка конкретно аналізує таку модель стосунків, але тільки з боку жіночої психології: «Таке враження, що їх цікавить не конкретна жінка, з якою вони мають справу, не можливість пізнати її і дати їй пізнати себе, а якийсь цілковито ірраціональний процес втрати ілюзій, у ході якого кожен із учасників старанно вдає з себе когось, ким насправді не є, а потім обоє втомлюються і перестають імітувати, і тоді з'ясовується те, що так і було зрозуміло на початку – ідеальна модель коханої цілковито нежиттєздатна, про неї можна мріяти, але неможливо знайти її в дійсності, а навіть якби можливо було знайти, то витримати більш-менш тривале існування поряд із такою ефемерієюзовсім нереально»[40, с. 174].

Крім цієї ролі, для красивих чоловіків наразі є актуальною роль того, кого отримують матеріально за рахунок надання інтимних послуг жінкам, представника цього типажу знаходимо в повісті «Колекція пристрастей, або Пригоди молодой українки»: «Роберт подивився на Меггі поглядом досвідченого альфонса, який звик до того, що жінки звертають на нього увагу, і вмів продемонструвати, як це йому приємно, але разом із тим не приховує легкої втоми від цієї постійної і досить виснажливої жіночої прихильності. Це вийшло в нього професійно»[41, с. 155].

У повісті «Комашина тарзанка» можемо спостерігати своєрідний обмін ролями дружини та чоловіка: «З часом у стосунках матері і батька встановилася певна циклічність і взаємна залежність. Він потребував її як терплячого глядача і слухача, а вона розуміла, що коли минеться черговий запій, вона на деякий час отримає ілюзорну гармонію і таку ж ілюзію своєї необмеженої влади над батьком на момент, поки його мучать докори сумління»[42, с. 131], модель таких стосунків

є нормою для багатьох українських родин, в яких жінка має повну залежність чоловіка, навіть не усвідомлюючи це. Авторка також наголошує на цьому, транслуючи свої думки зі допомогою образу Сарона: «Пізніше я збагнув, що їхні ролі жертви і ката не випадкові, що вони час від часу обмінюються цими ролями і що крім неприємних і болючих моментів у цьому є й елемент гри, яка подобається їм обом, або принаймні вони звикли до неї настільки, що вже не можуть по-іншому»[42, с. 132]. Добре, коли ця гра влаштовує обох учасників, але коли хтось із подружжя (неважливо жінка або чоловік), починає морально або фізично використовувати свого партнера, то це вже не взаємовигідна гра, а насилля. Цю сторону гри продемонстровано думкою Берто, іноземця, який висловлюється про подружнє життя українців: «Можливо, тобі вдасться знайти з ним спільну мову. У вас, в Україні, чоловіки теж, напевно, б'ють своїх жінок, а ті мовчки терплять і ночами плачуть у подушку»[41, с. 174].

Також авторка своєрідно відтворює стереотипні ролі спокусника та барбі, за допомогою залучення музичної тематики: «Чоловіча музика написана так, ніби за її допомогою збираються спокусити жінку», – вважала Соня. «Жіноча» ж за характером музика неприступна, строга та патетична. «Жінка демонструє свою недосяжність і незайманість»[43, с. 36], але далі спростування цього поділу: «Кейт вважала, що такий погляд на музику з точки зору модерних гендерних теорій дуже цікавий, але вже сам поділ музичних тем на «жіночі» й «чоловічі» суперечить класичній гендерній теорії, як суперечить їй будь-який за статевою ознакою»[43, с. 37].

Обмін ролей також відбувається в повісті «Колекція пристрастей, або Пригоди молоді українки», також можемо зазначити, що в образі Олесі спостерігаємо риси маскулінності та, в свою чергу, в образі Віталія – риси фемінності: «Але час ішов, ми залишалися наодинці вчетверте, вшосте, всьоме, нарешті опинилися самі в порожній квартирі, але Віталік і далі не збирався долати мого опору, точніше, навіть викликати цього опору, не намагався ні поцілувати мене, ні помацати за груди, вже не кажучи про якийсь там станик чи спідницю. «Довго так тривати не могло, і коли ми вдруге залишилися самі в порожній

квартирі, я не витримала і порушила всі правила хорошого тону, обізвавши на півслові якусь прописну розумну істину з Віталікових уст невмілим, зате рішучим поцілунком. Від несподіванки Віталік не встиг вчасно зреагувати, і ми зіштовхнулися зубами»[41, с. 98]. Таку ж модель стосунків, але вже в подружній парі, авторка створює в збірці «Сезонний розпродаж блондинок»: «Крім того, в Оксани був яскраво виражений комплекс домінантної матері, чим нікого не здивуєш у наші матріархальні часи. Її батько в усьому слухався дружину, любив дітей, але часом зривав на них своє роздратування»[43, с. 83], спостерігаємо іронію в розподіленні ролей, авторка досягає іронічного ефекту за рахунок обміну чоловіка та жінки та ролями.

2.3. Маскулінність та фемінність як ознаки гендерної ідентичності

В гендерному контексті категорія маскулінності досліджується в соціально-конструктивістському підході, тобто означає систему гендерних сподівань. На індивідуальному рівні маскулінність формується як гендерна ідентичність відповідно до вимог гендерних норм, що переважають у певній соціальній групі, і реалізується за допомогою інтерактивних дій. Але категорія маскулінності, тобто риси твердості, безкомпромісності, стійкості тощо, може бути й притаманна жінкам, і це може бачити в образі Сарони: «Хоча, мабуть, я також часто обмежуюся лише констатацією власних недоліків і пишаюся тим, яка я чесна і самокритична, але змінювати щось у собі не поспішаю. Це ж так складно, та чи й потрібно, якщо в більшості випадків достатньо просто вчасно покаятися, і все буде гаразд. Наразі не знаю, що тобі відповісти»[42, с. 99-100], на прикладі цього образу представлені суто чоловічі, за думкою суспільства, риси: твердість та чіткість в думках: «Сарона ж стверджувала, що ставити так питання некоректно і критерієм має бути важливість і терміновість тої чи іншої справи, а не те ще, чий саме інтереси пріоритетні – свої чи чужі»[42, 39]. Також наведена риса відповідальності та самостійності: «Але ніколи не ображався, якщо Сарона приймала якесь фінансове рішення сама»[42, с. 42].

Як відомо, гареми мали лише чоловіки, прикладом є гарем Султана Сулеймана, у романі «Гербарій коханців», також наявний гарем, але у власності жінки: «У ньому тета записувала свої спостереження за хлопцями зі свого гарему, і тут її тон був уже зовсім іншим, далеким від суспільно-корисного вболівальника за покращення жіночої долі. Орестові страшенно подобалися ці відверті нотатки жінки, зосереджені лише на тому, щоб отримати від чоловіків якомога інтенсивнішу фізичну насолоду»[40, с. 139], в образі Амалії втілюється роль «феміністки» за допомогою залучення образу гарему, який є символом влади над чоловіками. Далі йде опис її коханців, і кожен з них мав якість фізичні або моральні відхилення, на думку їхнього середовища, також за допомогою фірменного методу авторки, метод культивованої деталі описуються їхні дивні статеві зносини. Також образ Амалії повністю репрезентує маскулінні риси: «Але теті Амалії не хотілося писати різні дурниці у перев'язаному рожевими стрічками грубому фоліанті із напарфумленими сторінками. Вона з дитинства не була ані сентиментальною, ні екзальтовано романтичною і навіть не комплексувала з цього приводу, хоча такі риси і суперечили тодішнім уявленням про ідеальну дівочу вдачу»[40, с. 117], як зрозуміло, стереотипним уявленням про радянську дівчину: «Студентка, комсомолка, спортсменка, нарешті вона – просто красуня».

Також маскулінні риси помічаємо в одязі: «Дизайнерська манера тети Амалії була такою ж кардинальною, як і всі інші її погляди та смаки. Насамперед вона викинула і пороздавала усі свої корсети, потім сукні, і відтоді на усіх вечірках та зібраннях з'являлася лише в зручному одязі чоловічого крою, який конструювала самостійно і під який демонстративно не вбирала корсета»[40, с. 126], в цьому образі можемо віднайти риси ролі «феміністка», яка бореться за рівні права.

Для категорії маскулінності характерна різкість та безкопромність, це вбачаємо в образі Олесі: «Я мовчки вислухала його звичні претензії на тему того, що «ми атдаляємося друг ат друга» і «у нас стала мала общіх інтересов». Потім перебила його і сказала: «У мене склалося враження, що ми вже достатньо віддалилися одне від одного. Тому я думаю, що це - остання наша розмова.

Прощавай»[41, с. 108], в цьому епізоді бачимо повну зміну ролей: чоловік перейняв роль жінки та навпаки.

Типовою маскулінною рисою вважається фізична сила, але спостерігаємо це в образі Софійчиної бабці: «З кожним роком бабця споживала все більше печених яблук. Вона їла кранці після своєї суворої армійської зарядки (обливання холодною водою, п'ятнадцять підтягувань, п'ятдесят разів прес і десять відтискань від підлоги на кулаках – усе це вона легко проробляла майже до сімдесяти, а потім через артрит відмовилася від підтягувань і відтискань)»[44, с. 33], показовим є те, що авторка взяла для такої характеристики саме образ літної людини, щоб, так би мовити, подвоїти ефект стереотипної думки щодо жінок літнього віку, що вони здатні лише сидіти біля під'їзду на лавках. Також в романі «Гербарій коханців», а саме в образі Раїси Михайлівни відображена зайнятість жінки «чоловічими» справами: «Таким же нездатним він виявився і до будь-якої іншої домашньої роботи, тож Раїсі Михайлівні доводилося самій лагодити крани, забивати цвяхи, ремонтувати все, що потребувало ремонту, – викликати сантехніків чи інших майстрів чоловік їй чомусь забороняв»[40, с. 27], в цій ситуації позиції чоловіка доволі зрозуміла, адже ніхто не хоче визнавати свою недієздатність зробити те, чого від тебе очікують.

Також типову маскулінну рису, скупість в емоційному плані, вбачаємо в образі Люсі: «А Люська вважала що такий зв'язок надто дорогий, тому віддавала перевагу коротким вітальним листівкам на Різдво і на Великдень»[42, с. 63].

На прикладі образу Дарини, авторка демонструє нівелювання її фемінності, на прикладі її стосунків з чоловіками: «Відтоді минуло багато років, і у житті Дарини з'явилося і зникло так багато різних чоловіків, що вона вже звикла думати про них усіх у спокійній, позбавленій зайвих емоцій та напруги манері, так, ніби йшлося про ділових знайомих, а не про коханців»[44, с. 145].

За допомогою портретної характеристики авторка описує маскулінні риси в образі Есмеральди: «Есмеральда була єдиною дівчинкою, з якою він підтримував стосунки, та і то тільки тому, що в ній не було притаманної іншим дівчатам неприродної кокетливості та хизування своєю зовнішністю. Вона не малювала

нігті та вії, не носила незручного взуття на модних обцасах, не торохтіла про модні журнали, улюблених акторів та дієти. З нею можна було поговорити на нормальні теми, і вона не намагалася «завоювати його серце», що насправді означало зробити з нього хлопчика на побігеньках, як це сталося з кількома його друзями...»[43, с. 67-68], за допомогою рецепції дівчини хлопцем, авторка досягає максимального ефекту її маскулінності, адже вбачає в ній друга за інтересами.

Авторка за допомогою маскулінних рисобразу Сарони намагається побудувати антипод ролі «берегиня», яка, як відомо, найпопулярніша в Україні: «Із Сарони навряд чи вийшов би добрий педагог, вона ніколи не відчувала приємності, коли пояснювала комусь те, що добре знала сама. Навпаки, це дратувало її і викликало відчуття втраченого часу, її дратувало те, що люди не розуміють очевидних речей»[42, с. 68].

Риси фемінності вбачаємо в образі Сарона: «Тепер він уважно за переміщенням хмар, напрямком вітру і впливом погоди на настрій, зауважив, що в довколишньому лісі старанно вистрижена, ніби на газоні, і це справляє враження якоїсь штучності, ніби ти на знімальному павільйоні кіностудії»[42, с. 41], зазвичай увага до деталей притаманна здебільшого жінкам, але образ Сарона доводить зворотнє. Так само як деяка недовірливість та аналіз своїх вчинків: «Сарон завжди був максималістом. Він часто подумки повертався до котроїсь зі своїх випадкових фраз у не менш випадковій розмові і міг по кілька раз перепитувати Сарону, чи не прозвучало це по-дурному, чи було достатньо зрозумілим, чи варто було взагалі це говорити, чи правильно його зрозуміли... За кермом Сарон також постійно вагався, чи правильно обігнав машину, чи не занадто підвищив швидкість, чи не засильно підрізав машину праворуч. І марним було намагатися переконати його, що не варто так сильно сумніватися у кожному своєму слові чи вчинкові. Саронові важливо було мати певність, що він усе робить правильно»[42, с. 42], вбачаємо потребу одобрення своїх вчинків, яка притаманна жінкам.

Також риси фемінності вбачаємо в описанні образу Петрика: «Петрик був слухняним і тихим хлопчиком з довгими віями і завжди грав разом з нами у

доньки-матері. Він був загальним улюбленцем серед дівчаток нашого двору та предметом жорстоких дотепів хлопчиків»[42, с. 258]. Як відомо, такі хлопчики, а також дівчата чоловічого типу поведінки не спримаються суспільством та відчують на собі явище булінгу, яке наразі є актуальним здебільшого для шкільництва.

Фемінні риси також спостерігаємо і в описі образу Філіпа: «Філіп був посправжньому вродливим, українські хлопці такими не бувають. Високий, чорнявий, завжди вбраний в усе чорне, його волосся до плечей завжди було акуратно підстриженим і зачесаним і ніколи не висіло такими немитими цмочками, як у Діми і ще кількох її знайомих «інтелектуалів»[43, с. 54-55], ще й за рахунок того, що порівнюються українець та європеєць досягається більший ефект величчі Філіпа. Інша риса фемінності: незахищеність, показана в образі Марко: «В молодших класах Марко завжди був найменшим за зростом, найслабшим з хлопців у класі і переважно ставав об'єктом для дурнувятих дотепів і неприємних жартів однокласників»[43, с. 64-65]. Як відомо, надалі це виливається в те, що дитина хоче всіляко захистити себе або хоча б відповідати зовнішньому виглядові своїх однокласників та не бути вигнанником: «Сам Марко ніколи не був спортивним, йому вартувало чималих зусиль примусити себе бігати зранку і час від часу тягати гантелі в спортзалі, аби не виглядати зовсім безпорадним на тлі спортивних однокласників»[43, с. 67], на цьому прикладі можемо спостерігати намагання індивіда уникнути конфліктної ситуації з суспільством і тому намагається йому відповідати хоча б фізично.

Подібне спостерігаємо й в романі «Чебрець в молоці»: «Веніамін Харитинович Сильвестров уже кілька разів на Різдво їздив до Варшави. Йому подобалася святкова метушня і яскраво розфарбовані вітрини дорогих крамниць по обидва боки вулиці Новий Свят (а також інших вулиць, хоча там він бував рідше), подобалося сидіти у крихітних затишних кав'ярнях на Старувці, блукати вечірніми вулицями, розглядаючи перехожих, що заклопотано перебігали з крамниці до крамниці в пошуках подарунків...»[44, с. 185], надалі в тексті ще наводиться те, що подобається чоловікові в доволі меланхолічному темпоритмі

розповіді. Як бачимо авторка доволі детально описує вподобання Веніаміна, дослідниця М.Максименко стверджує, що цей стиль наративу особливий для стилю Н.Сняданко: «Ця естетика представляє інтерес не лише як оригінальний візерунок у художній палітрі, але й як культура думання, що помітно змінює сприймання і трактування тексту. Прозові тексти організовує через культуру незчисленних деталей, які його формують»[29, с. 6], в цьому прийомі можемо вбачати характерний для «жіночої» прози – психологізм.

Також в збірці «Сезонний розпродаж блондинок» авторка створює універсальний образ, особливий він тому що в ньому поєднано риси маскулінності та фемінності: «Пані Дарія, бабця Клайда, мала два гобі: вона чудово готувала і навіть написала кілька кулінарних книг, які користувалися надзвичайною популярністю. Другим її гобі були шахи. Вона часто проводила з Клайдом цілі вечори за нескінченими партіями, а вдень, коли онук був у школі, бабця грала в шахи з комп'ютером»[43, с. 78], також значно посилюється ефект цієї універсальності за рахунок віку цього персонажу, можемо також сказати, що в цьому образі втілені антистереотипні думки про жінку, яка грає в шахи та про те, що люди похилого віку, а особливо жінки не вміють поводитися з комп'ютером.

В романі «Чебрець у молоці» спостерігаємо обмін ролями чоловіка та жінки, який зображений за допомогою вкраплень фемінності у чоловічий образ та маскулінності в жіночий: «... захмелілий Шура спершу почав читати їй свої вірші, а потім подивися на неї таким благальним поглядом, що вона не витримала і замість того, щоб похвалити його вірші, яких практично не чула, занадто зайнята спостереженням за його губами, просто потягла його до ліжка. А він зворушливо і по-дитячому спершу попросився попісяти, потім запросив її сходити разом у душ (що не вдалося, бо як у жіночому, так і в чоловічому відділенні хтось мився. А довго чекати вони не могли), і, коли вони нарешті роздягнулися, він зізнався їй, що ще ніколи не був з жінкою. Її збуджував його благальний погляд, те, як уважно він слухав її поради, яким здібним учнем виявився, її збуджувало почувати себе досвідченішою і розпусною...»[44, с. 103].

2.4. Рівні гендерної взаємодії

Гендерна взаємодія відбувається на кількох рівнях, серед них: культура та закріплені в них уявлення про зміст і специфіку гендерних ролей(макрорівень); специфіка процесу творення гендеру й гендерних ролей у різних соціальних, професійних групах(мезорівень); особливості гендерної ідентичності, сформовані в процесі соціалізації конкретної особистості, її індивідуально-психологічні особливості(макрорівень).

Авторка порушує проблему співіснування людини та суспільства, не акцентуючи увагу на статті: « Свобода або несвобода не може бути зовнішньою. Людина поводиться так, як від неї того вимагають, або так, як хоче вона сама. Все інше – зручні пояснення і самовиправдання, метою яких є приховати власну нездатність до власної ж внутрішньої свободи. Звідси – всі ці намагання створити усталені суспільством правила гри норми поведінки, які завжди дискримінують когось одного на користь іншого. Тому, хто не здатен до внутрішньої свободи, зручно виконувати роль жертви. Жертви чужого примусу, припису чи традицій, створених давно і за цілковито інших обставин. Звинувачувати когось у своїх проблемах завжди набагато легше, ніж самому братися до вирішення цих проблем»[43, с. 44], можемо бачити що авторка через призму мезорівня стосунків намагається показати мікрорівень, тобто проблему самосприйняття людини.

Вічну проблему батьків та дітей авторка зображує за допомогою психологічного стану однієї з героїнь збірки «Сезонний розпродаж блондинок: «Колись вона, не довго думаючи, розповіла б усе мамі, але тепер у них не ті стосунки. Вони все більше віддалялися одна від одної. Мама цілком заглибилася у вирішення дилеми: заводити чи не заводити другу дитину, і якщо заводити, то як тоді організуватися з роботою...»[43, с. 85] отже, бачимо як внутрішній конфлікт зображений через призму внутрішньо-особистісного конфлікту, а саме нерозуміння свого місця в родині.

Модель стосунків, яка характеризується мовчанням представлена в збірці «Сезонний розпродаж блондинок»: «Стосунки мого брата з дружиною відрізнялися від стосунків усіх інших відомих мені подружніх пар надзвичайною

мовчазністю. Навіть коли мій брат бував удома, а переважно він їздив десь у бізнесових справах, він говорив не більше двох речень протягом години і то переважно обмежувався ствердними або заперечувальними відповідями на запитання. Сам він майже ніколи ні про що не питав і не розповідав. Люсіта цілими днями сиділа вдома, прала одяг, готувала їсти, бавилася з Лисим і дивилася серіали. Коли брат повертався додому, вона питала: «Їсти будеш?», він кивав, і це, загалом, була вся їхня розмова протягом вечора»[43, с. 138], на прикладі стосунків цієї подружньої пари можемо бачити приклад вторинної адаптації, мовчання та байдужість, яка властива для багатьох українських родин.

Схожу ситуацію вбачаємо в стосунках Алли та Зенона: «Вони майже ніколи не сварилися. Спершу це навіть лякало Аллу, Софійчину маму, бо їй здавалося, що одружені люди не можуть сваритися... Але гармонія їхніх стосунків із Зеноном трималася не лише на безконфліктності Алли: у цьому їхні характери були схожими, він цінував її стриманість, і у неї не назбирувалося прихованих образ, як це завжди було досі, із попередниками Зенона, які в несподіваний навіть для неї самої момент раптом вибухали й руйнували з такими труднощами створену ідилію»[44, с. 49-50], така модель подружніх стосунків також поширена в українських родинах, але рано чи пізно така мовчазливість та небажання розмовляти може стати причиною грандіозного скандалу, коли подружжя згадує всі образи за раз.

Мовчання пронизує стосунки Алли і Зенона на всіх стадіях їхнього подружнього життя: «Коли вона сказала про все Зенонові, нічого не пояснюючи й не розповідаючи деталей, просто повідомивши факт, він промовчав. А в очах у нього знову з'явилося те саме чуже й вороже відчуття, яке вже раз налякало її, і Алла відчула раптове, хоча, як з'ясувалося потім, і лише тимчасове полегшення, щось схоже на переконаність у правильності вчиненого»[42, с. 60]. Також бачимо приклад рецепції стосунків такого типу: «Однією з так і не написаних, хоча багато разів описаних тем була й історія його батьків, а також не названа, хоча й повсюдно присутня історія їхнього мовчання. Мовчання при ньому, мовчання одне з одним. Часом, йому навіть здавалося, що якби йому хоч раз, принаймні в

уві чи уві сні, вдалося б порушити цю затяту мовчанку, то всі його проблеми відразу б вирішилися...»[42, с. 90]. В романі «Гербарій коханців» представлена така ж модель стосунків, але одну сторону вона повністю не влаштовує: «Такі мовчазні сцени докору могли тривати добами, тижнями і навіть місяцями. Тоді від Олени неможливо було добитися, що саме її вразило, образило, чого їй хочеться чи бракує. Від особливо наполегливих розпитувань вона могла хіба що розридатися, лише загостривши цим стан роздратованої безпорадності у коханця»[40, с. 102], далі авторка наголошує, що саме через це мовчання Олена й залишається одна, але при цьому змінюючи більшість коханців одне за одним. Але далі в неї починаються нові стосунки: «Орестові вдалося втриматися найдовше через те, що він тривалий час не піддавався мовчазному пресингу Олениних емоцій. Якщо бути зовсім чесним, то він узагалі довший час не помічав, що вона буває на нього ображена і свідомо уникає спілкування. Так само, як не здогадувався, що вже через рік після одруження у її житті з'явилися перші коханці, існування яких вона вміло приховувала за невинним поглядом широко розплющених безпорадних очей»[40, с. 102], на прикладі цієї ситуації можемо стверджувати, що відбувається проблема з гендерним спілкуванням (різновид соціально-рольового спілкування, де люди взаємодіють як представники своїх гендерних груп»[47, с. 300] в подружній парі, напевно, така модель спілкування властива для українських родин, враховуючи статистику розлучень, за даними Мін'юсту в 2018 році зафіксовано рекордну кількість розірваних шлюбів у порівнянні із попередніми роками. Зокрема. В 2018 році було зафіксовано 53 860 розлучень, в той час в 2017 році – 33 169 розлучень[8].

На противагу мовчанню авторка приводить приклад надмірної балакучості жінки, яка дратує чоловіка: «У наших стосунках раптом настав момент, коли ми почали багато говорити про мрії... Я розповідала Віталікові про те, що раптом із жахом усвідомила... На всі мої розповіді він реагував достатньо стримано й часто переводив розмову на те, як я уявляю собі своє подальше життя, чи думала я про наше з ним спільне майбутнє, як ставлюся до того, щоб ми коли-небудь одружилися, і в чиїх батьків ми мали б жити в разі одруження»[41, с. 106-107].

Особливістю прози Н.Сняданко є те, що в ній майже повністю відсутні діалоги, і тому всі перипетії стосунків, в нашому випадку, подружніх пар сприймаються через розуміння авторки: «Мабуть, десь тоді їй сталася перша з тих непомітних мікротріщин, які поволі накопичуються на м'язовій тканині подружніх стосунків і потім виявляють себе так несподівано. Одного разу він зізнався їй, що вже не відчуває себе закоханим і відсутність цього почуття дуже його засмучує. Після цієї розмови, яка поступово перейшла в бурхливе з'ясування стосунків, вона відчула, що його байдужість щось у ній сколихнуло, а його зізнання сколихнуло щось у ньому, і тепер усе знову налагодилося. Вона навіть знову почала прокидатися вночі від бажання притулитися до його теплої спини й почути нерозбірливе сонне буркотіння. Але відтоді ця думка не давала їй спокою, бо насправді він лише висловив (він завжди краще давав раду словам, ніж вона) те, що вона також почувала. І це не дратувало її, не обурювало, а просто засмучувало. Спокійно засмучувало, могла б додати вона, але цього спокою вона боялася найбільше, тому не наважилася додати»[44, с. 61] через цей особливий наратив здається, що ми ніби спостерігаємо за головними героями та знаємо їхні таємниці. Також в цій моделі стосунків можемо бачити ще одну особливість подружнього життя: циклічність, спочатку люди закохуються, але потім починається з'ясування стосунків, одного або обох партнерів щось не влаштовує, але вони проговорюють проблему та шукають шляхи її вирішення і так далі, по колу, звичайно існує більший життєвий цикл подружньої пари (з дітьми). І ось на прикладі стосунків цієї пари ми бачимо цю циклічність, після сварки в них знову починається букетно-цукерковий період, стан закоханості: «І це було справді романтично, кілька разів вони навіть кохалися просто на брудній підлозі зі стертим лаком і специфічним запахом припудреного поту і вивітрілих парфумів під шаром пилу, який панує в усіх гримерках і танцкласах»[44, с. 62], і потім знову: «У такі моменти їм майже вдавалося досягти колишньої злагожденості та гармонії. І це допомагало, після цього на якийсь час їх обох попускало. Але ненадовго – через якийсь час знову щось клацало в невидимому вимикачі, й тепер це невисловлене роздратування вже не вдавалося залишити між дзеркалами

танцкласу. Вони почали уникати одне одного й намагатися проводити вільний час поза домом»[44, с. 65].

Незвичною та неприйнятною для деяких подружніх пар є наступна модель подружніх, запропонована авторкою: «Він дуже соромився власної невпевненості у собі й часто намагався приховати її під удаваною впевненістю, при цьому часто перегравав і від цього ще більше дратувався. Те, що Алла була такою ж невпевненою в собі й несміливою, дуже йому подобалося: переважно вони розуміли одне одного без слів і вона ніколи не вимагала від нього бути сильнішим, приймати рішення за двох чи «поводити себе, як справжній чоловік», як це традиційно формулювали дружини багатьох його знайомих, чим часто доводили чоловіків до розпачу. Йому дуже подобалося те, що Алла не вимагала від нього подружньої вірності, погоджуючись із ним у тому, що вірність насилу нікому не потрібна. Вони відверто зізнавалися одне одному в зрадах, часто зраджуючи саме з метою зізнатися одне одному. Цей момент був дуже напруженим і збуджував їх обох, щоразу даючи новий поштовх їхнім інтимним стосункам»[40, с. 72], хоч і зрада, як вказано в праці Шишкіної [17, с. 92] відноситься до надсильних стресорів, для цієї моделі стосунків це буденна справа, яка для цієї пари вважається нормою. Також в цій моделі стосунків спостерігаємо обмін ролями та риси фемінності в образі Зенона.

Ще однією розповсюдженою моделю стосунків є життя подружньої пари заради дітей, вторинна адаптація: «Ірина була одружена й мала двох десятирічних доньок-близнючок, з чоловіком у них давно були лише ділові стосунки, хоча вони й продовжували жити разом. Чому вони не роз'їжджалися, Ліля не знала, на думку Дарини, так було б краще, але чоловік Ірини, мабуть, був іншої думки. Можливо, він боявся, що не зможе бачити дітей. Можливо, вона боялася, що він перестане віддавати їй зарплату. Можливо, йому просто було зручно, що його годують і перуть його шкарпетки, а її влаштувало, що не потрібно самій викликати сантехніка, займатися побілкою і гострити ножі. А можливо, їх обох просто задовольняли такі стосунки або вони зберігали видимість сім'ї, щоб не травмувати дітей»[44, с. 96] варто сказати, що потім у дітей, які виховувалися в такій родині

може бут психологічна травма та вони не будуть знати, яка повинна бути правильна атмосфера в родині та можуть повторити аналогічну модель стосунків і у своїй подружній парі або взагалі не знати, як будувати стосунки з протилежною статтю.

Крім суто психологічних характеристик стосунків, тобто переживань і внутрішніх монологів героя, авторка також залучає побут, щоб охарактеризувати стосунки пари, бачимо це на прикладі відносин Ірини та Ореста: «Бруд. Це було її перше сильне враження від Ореста. А можливо, і взагалі найсильніше її враження від усієї цієї історії... Більшість кімнат цього будинку були такими захарашченими, що до них складно було навіть увійти» [40, с. 183-184], будинок Ореста сприймається як етапи їхніх стосунків, авторка проводить паралель стосунків та будинку, який брудний ззовні та всередині. Це стає зрозумілим з рефлексій Ірини: «Згодом, через багато років Ірина намагатиметься з'ясувати для себе, яким було її тодішнє співіснування з Орестом, і з подивом усвідомить, яка велетенська прірва відділяє її відчуття у той період, коли все діялося, від спроб пізнішого аналізу тих самих відчуттів» [40, с. 190].

У повісті «Комашина тарзанка» ми спостерігаємо модель стосунків, яка притаманна більшості українських родин: «З часом у стосунках матері і батька встановилася певна циклічність і взаємна залежність. Він потребував її як терплячого глядача і слухача, а вона розуміла, що коли минеться черговий запій, вона на деякий час отримає ілюзорну гармонію і таку ж ілюзію своєї необмеженої влади над батьком на момент, поки його мучить сумління» [41, с. 131]. Тобто ми бачимо типову ситуацію, коли жінка терпить запої чоловіка, але розуміючи, що їй нікуди піти з дітьми, вона продовжує мешкати з чоловіком разом, але тут ми спостерігаємо незвичайний симбіоз жінки-жертви та жінки патріархальної: «Мати за складом характеру ідеально надавалася на «дружину генія», вона мудро залишалася на задньому плані і робила вигляд, ніби батько і справді вирішує у нашій сім'ї все, хоча усвідомлювала, що насправді все тримається на ній» [41, с. 128].

Аналогічна ситуація описана й в повісті «Гербарій коханців»: «Чоловік Раїси Михайлівни любив випити і був по-військовому різким, міг навіть підняти руку на дружину чи сина. Щоправда, це не заважало йому слухатися Раїси Михайлівни в усьому і повністю від неї залежати. Коли її чоловік вийшов на пенсію, Раїса Михайлівна відчула себе так, ніби у неї народилося ще одне немовля»[40, с. 26]. Авторка підсилює маскулінність жінки, повністю обезцінюючи роль чоловіка, порівнюючи його з дитиною. Така модель стосунків стає все популярнішою в українському суспільстві.

Якщо в пари немає близькості ані духовної, ані інтимної, то закохані відчують тугу один за одним, саме цей мотив спогадів є наскрізним у моделі стосунків героїв повісті «Гербарій коханців» Ореста та Ірини: «Це було коли вони по черзі, перебиваючи один одного, згадували епізоди з радянської кінокласики...» [40, с. 177]. Бачимо приклад пари, яка живе яскравим минулим та не мають теперішнього. Таку ж модель стосунків ми спостерігаємо й в повісті «Комашина тарзанка» між парою Сарона та Сарони, які спілкуються листами, пригадуючи найголовніші моменти своїх стосунків: «Я знову думала про наш романтичний тур. Пригадуєш, як ми з тобою приїхали до Ваймара» [42, с. 100]. Ці історії розповідаються настільки медитативно, ніжно та спокійно, що складається враження зупинки. Але найточніше відображає модель ідеальних стосунків навіть назва твору – «Комашина тарзанка», тарзанка є метафорою крихких стосунків пари: «Думаю, коли йдеться про людські стосунки, складно вирішити, як краще діяти – інтуїтивно і неосмислено чи логічно та продумано» [42, с. 138], авторка зображає почуття подружжя на психологічному рівні.

ВИСНОВКИ

Гендерні дослідження наразі залишаються однією з найдискусійніших галузей академічної науки та все активніше посідають своє місце у сучасному літературознавстві. Гендерна проблематика посідає чільне місце в дослідженнях соціокультурного та психологічного простору, зумовлюючи науковий інтерес до феномену жіночої літератури, яка привертає увагу широкого кола науковців та дослідників.

Актуалізація питання жіночого дискурсу в сучасній українській літературі зумовила активізацію дослідницького інтересу до поетики відтворення фемінно-маскуліних відносин в літературі та прагнення дослідників звернути уваги та загалом здійснити цілісний аналіз жіночих творів.

Дослідивши творчий доробок Н.Сняданко можемо констатувати те, що її проза надзвичайно різнобарвна: нетипові характери та обставини, багатоаспектна проблематика, особлива увага до деталей та багаторівнева гендерна тематика. В нашій роботі ми дослідили такі гендерні категорії, як гендерні стереотипи, гендерні ролі, маскулінність, фемінність та рівні гендерної взаємодії подружніх пар.

Творчість Н.Сняданко вирізняється пошуковими експериментами. Для стилю прозових творів письменниці характерна деталізація, специфічна нарація, яка відображається у монологічності та іронічності. Свої твори авторка насичує подробицями, нюансами, штрихами.

Мета дослідження була реалізована завдяки виконанню завдань:

1) схарактеризовано поняття «жіноче письмо». Вказано процес виникнення цього явища, його основні характеристики, ситуація з цим явищем в українському літературознавстві.

2) розкрито суть поняття «гендер», «гендерні стереотипи», «гендерні ролі». Дефініція поняття «гендер» наведена з кількох джерел, а саме зі словника гендерних термінів та праць науковців (Т.Мельник, О.Вороніної та ін.), і кожен з них подає своє, але яке не заперечує іншому, тлумачення. Також розкрито суть

понять «гендерні стереотипи » та «гендерні ролі» завдяки працям М.Ткалич, В.Москаленко, Г.Хофстед, Х.Душко та інших науковців. Для більшого розуміння процесу засвоєння людиною гендерних стереотипів в праці наведено схему гендерного розвитку дитини.

3) класифіковано гендерні стереотипи. В прозі Н.Сняданко представлені приклади гендерних стереотипів всіх трьох груп (за І.Клециніної), які характеризуються за родинними, професійними та статевими факторами. Варто зазначити, що проза Н.Сняданко надзвичайно насичена прикладами гендерних стереотипів, до того ж авторка зображує їх досить іронічно, а в деяких випадках навіть сатирично.

4) виявлено та класифіковано гендерні ролі. Проза Н.Сняданко характеризується цікавими образами, кожен персонаж досить своєрідний, має свою позицію та, звичайно, є представником певної ролі. Варто сказати, що в прозі Н.Сняданко наявні досить цікаві жіночі образи, кожна героїня несе свою певну філософію, яка навіть може бути в деяких моментах суперечливою, також представлені нетипові чоловічі образи.

5) досліджено категорії фемінності та маскулінності. Кожен образ досліджено на наявність в ньому фемінних та маскулінних рис, в деяких випадках, персонаж може поєднувати ці категорії в собі, але не мати андрогінні риси.

6) виявлено параметри гендерної взаємодії на прикладі подружніх стосунків. Цей аспект прози Н.Сняданко доволі особливий завдяки наративній стратегії авторки. Ми дізнаємося про стосунки пари або подружжя лише з боку гомодієгетичного наратора, тобто від третьої особи, саме це є особливістю відображення подружніх стосунків у прозі Н.Сняданко, лише подекуди ми вбачаємо вкраплення діалогу, але він загалом нічого не змінює у сприйманні читачем героїв.

Гендерна проблематика, що опинилася у фокусі досліджень багатьох гуманітарних наук, залишається актуальною і у сучасному літературознавстві, де навіть поняття гендера сформувалося значно пізніше, аніж в соціології, філософії, психології. Послідовно розширюючи коло аспектів літературознавчих

гендерних студій від аналізу літератури, створеної жінками, до вивчення особливостей «жіночого письма» та «жіночого читання», сучасне літературознавство закономірно зацікавилось і проявами гендера в поетиці художніх творів. Гендерна наука наразі досліджується багатьма науковцями, але перш за все варто зазначити, що головним досягненням сучасного суспільства є те, що ці важливі питання порушуються саме в літературі та таким чином розповсюджується головна думка гендерної науки – рівні права та обов'язки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агєєва В., Кобилянська Л., Скорик М. Основи теорії гендеру. URL: http://gender.at.ua/_ld/1/186_osnovy_teorii_g.pdf(дата звернення: 21.09.2019)
2. Агєєва В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму. Київ: Факт, 2003. 360 с.
3. Альчук А. Женщина и визуальные знаки. Москва : Идея-Пресс, 2000. 280 с.
4. Берн Ш. Гендерная психология. Санкт-Петербург: Прайм-Еврознак, 2002. 320 с.
5. Боровцова М. Гендер як неповторна репрезентація статі. *Вісник Одеського національного університету. Психологія*. 2012. Т. 17. Вип. 5. С. 6–12.
6. Брега Л. Гендерна природа психологізму у творах О. Забужко та О. Токарчук: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.01.05, 2016, Дніпро. 187с.
7. Булычев, И. Образы маскулинности и феминности в формате гендерной картины мира. URL: <http://credonew.ru/content/view/384/29/>(дата звернення: 30.09.2019)
8. В Україні зафіксовано рекордну кількість розлучень. URL: https://m.dt.ua/UKRAINE/v-ukrayini-zafiksovano-rekordnu-kilkist-rozluchen-306703_.html(дата звернення: 06.09.2019)
9. Вайнингер О. Пол и характер: Принципиальное исследование. Москва: Терра, 1992. 480с.
10. Воронина О. Московский центр гендерных исследований. Глосарий. URL: <http://www.gender.ru/> (дата звернення: 07.09.2019)
11. Воронцов Д. Гендерная психология общения: монография. Ростов-на-Дону: ЮФУ, 2008. 208 с.
12. Душко Х., Маслова Ю., Жуков В. Репрезентація гендерних стереотипів у художній літературі. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.53127> (дата звернення: 11.09.2019)
13. Гапон Н. Гендер у гуманітарному дискурсі: філософсько-психологічний аналіз. Львів: Літопис, 2002. 310 с.

14. Голобородько Я. Дескрипція натур-нескінечності . *Слово і Час*. Вип.№1. 2011, С.63-72.
15. Гундорова Т. Гендер і письмо. *Література плюс*. – № 8(43). – С. 2–3. *Гендерна перспектива*. Київ : Факт, 2004. 256 с.
16. Жеребкіна І. Гендерная проблематика в парадигме культурных исследований. *Введение в гендерные исследования* : учеб. пособие / под ред. И. А. Жеребкиной. Харьков : ХЦГИ, 2001; Санкт-Петербург : Алетейя, 2001. Ч. 1. С. 543–561.
17. Жукова М., Запорожец В., Шишкина К. Психология семьи и семейного воспитания: конспекты лекций. 2014. 194с.
18. Зборовська Н. Карнавал мертвих поцілунків (Феміністичні роздуми). Феміністичні роздуми на карнавалі мертвих поцілунків. Н. Зборовська, М. Льницька. Львів : Літопис, 1999. 87с.
19. Зборовська Н. Український культурний канон: феміністична інтерпретація. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 1998. № 13. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n13texts/zborovs.htm>(дата звернення: 30.10.2019)
20. Іванов В. Соціологія масової комунікації: навч. посібник .Черкаси: Вид-во ЧДУ. 2003. 312 с.
21. Кирилова Т. Літературний канон та жіноча незалежність (на матеріалі роману Моніки Марон —*Animal tristel*(1996 р.) *Вісник Львівського університету*. Серія: Іноземні мови. 2012. Вип. 20(1). С. 153–159.
22. Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі: монографія. Львів: НАН України, Інститут народознавства. 2-ге вид. 2012. 287 с.
23. Клименко Н. Гендерні аспекти творчості О. Шапір: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.02. Н. О. Клименко; Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2008. URL: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=philology&id=384&start=3 (дата звернення: 04.09.2019)
24. Клещина И. Гендерная социализация: учеб.пособие. Санкт-Петербург: Питер, 1998. 233 с.

25. Клецина И. Психология гендерных отношений: автореф. дис. док. псих.наук.:19.00.05. Санкт-Петербург, 2004. 39с.
26. Кон И. В поисках себя: личность и её самосознание. Москва: Политиздат,1984. 335 с.
27. Кон И. Мужские исследования: меняющиеся мужчины в изменяющемся мире. *Введения в гендерные исследования: в 2 ч.* Харьков: ХЦГИ; Санкт-Петербург: Алетейя, 2001. Ч 1. С. 562-605.
28. Лорбер Дж. Пол как социальная категория. Дж. Лорбер. *THESIS. Женщина, мужчина, семья.* Москва, 1994. № 6. С. 127-136.
29. Максименко М. Творчі обрії Наталки Сняданко: інтелект-реліз. Полтава, 2015. 20 с.
30. Маленова Ю., Королева К. Психологический пол личности и его взаимосвязь с брачно-семейными установками на разных этапах семейных отношений. *Вестник Омского университета. Серия «Психология».* 2015. №1. С. 67–78.
31. Мани Д.,Такер П. Ориентация. *Сексология.* Санкт-Петербург: Питер, 2001. С.126-133
32. Мельник Т. Гендер як наука та навчальна дисципліна. Основи теорії гендеру: навч. посіб. Київ: «К.І.С.». 2004.535 с.
33. Москаленко В. Соціальна психологія: підр. видання 2-ге, виправлене та доповнене. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 688с.
34. Муравьева М. Девичество. *Словарь гендерных терминов.* Под ред. А.А.Денисовой. Москва. 2002, С. 82-83.
35. Навайтис, Г. Семья и психология. Калининград: Полиграфическое объединение. 1996, 138 с.
36. Павличко С. Чи потрібна українському літературознавству феміністична школа?*Слово і час.* 1991. № 6.С. 10–15.
37. Павличко С. Фемінізм. Київ: Основи, 2002. 134 с.
38. Рижкова Г. Фемінний гендер як чинник виділення масиву — жіночої прози: аргументи pro і contra. *Філологічні науки. Вісник Запорізького національного університету.* 2009. № 1. С. 162–166.

39. Рютккенен М. Гендер и литература: проблема «женского письма» и «женского чтения». *Филологические науки*. 2002. Вип. № 3. С. 5–17.
40. Сняданко Н. Гербарій коханців/Наталка Сняданко; передм. Ю.Іздрика. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2011. 272с.
41. Сняданко Н. Колекція пристрастей, або Пригоди молодої українки/ Передмова А.Ю.Куркова. Харків: Фолфо, 2004. 287 с.
42. Сняданко Н. Комашина тарзанка: Повість, оповідання. Харків: Фоліо, 2009. 283с.
43. Сняданко Н. Сезонний розпродаж блондинок. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2005. 160с.
44. Сняданко Н. Чебрець у молоці. Харків: Фоліо, 2007. 218 с.
45. Таран Л. «Бути самій собі цілпо». Автобіографізм у творчості сучасних жінок-авторів. Л. Таран. *Українознавчий альманах*. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. 2011. Вип. 6. С. 157–162.
46. Ткалич. М. Гендерна психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2016. 253с.
47. Ткалич М. Психологія гендерної взаємодії персоналу організацій: дис. д-ра псих. наук: 19.00.10. Київ, 2016. 500с.
48. Тучкова О. Автобіографічна проза в ракурсі досліджень лінгвостилістики. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. Вип. 26. 2014. С. 275-284.
49. Шевченко З. Словник гендерних термінів. Черкаси: видавець Чабаненко Ю. URL: <http://a-z-gender.net/ua/maskulinnist.html>(дата звернення: 12.09.2019)
50. Щотка О. Гендерна психологія: навч. посіб. О.В. Щотка. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2019. 358 с.
51. Davis K., Evans M., Lorber J. Handbook of Gender and Women Studies. Sage, 2006, 514p.
52. Gordon E. Gender Research in General. Cross Cultural Research Methods and the Study of Gender. *Handbook of Gender Research in Psychology*. 2010, p. 133-178.
53. Harding S. Sciences From Below: Feminism, Postcolonialities and Modernities. NC: Duke University Press, 2008. 296p.

54. Hofstede G. *Culture's Consequences*. New York: Aranson, 1980. 506p.
55. Koenig A., Eagly A., Mitchell A., Ristikari T. Are leader stereotypes masculine? A meta-analysis of three research paradigms. *Psychological Bulletin*, 137(4), 2011. P. 616-642.
56. Mary M. Gender Research in General. *Qualitative Inquiry in Gender Studies. Handbook of Gender Research in Psychology*. London:Springer Science+Business Media, 2010. P. 103-132.